

O AMOR NATURAL

erotische gedichten van
Carlos Drummond de Andrade
in Nederlandse Gebarentaal

H A N D T H E A T E R

Deel

2

Voorwoord

Voor u ligt het verslag van *O Amor Natural 2*, een dans- en poëzie-project van Handtheater. Bijgevoegd vindt u het verslag van het eerste deel, het programmaboekje met de teksten van de gedichten, de kaart, de cd die naar aanleiding van de voorstelling is uitgebracht en een videocassette met de registratie van de voorstelling op VHS.

O Amor Natural is in meerdere opzichten een succesvol project geweest, ook al is de totstandkoming ervan niet zonder slag of stoot gegaan.

Mijn waardering gaat in de eerste plaats uit naar de zes performers die – ondanks de moeilijke omstandigheden – in staat zijn geweest om een intrigerende voorstelling op de planken te zetten die vele tongen heeft losgemaakt en in het proces zienderogen groeide. Hun onderlinge solidariteit en niet aflatende inzet hebben dit project doen slagen.

Verder zijn we bijzonder dankbaar voor de deskundige bijdrage van de niet uitvoerende medewerkers die de verantwoordelijkheid droegen voor de dans, het toneelbeeld, het licht, de kleding, de fotografie, de grafische vormgeving en de productie.

Ten slotte had de voorstelling niet gemaakt kunnen worden zonder de financiële ondersteuning van het Amsterdams Fonds voor de Kunsten dat de subsidieaanvraag zonder armslag positief heeft beoordeeld, en het Ministerie van OC&W, afdeling Media, Letteren en Bibliotheken dat de voorstelling heeft mogelijk gemaakt door een deel van de gelden, bestemd voor stimulering van kunstuitingen in de Nederlandse Gebarentaal, in te zetten.

Door deze voorstelling en het hele proces daaraan voorafgaand weet ik weer waar het uiteindelijk om gaat: *O Amor Natural*, de liefde natuurlijk.

Mieke Julien, artistiek leider,
Amsterdam, 1 augustus 2001.

Inhoudsopgave

Is gebaren een kunst?	3
Over speeldata en -plaatsen	9
Over de vertaling	11
Over de dans	19
Over de muziek	23
Over de videoregistratie	28
Over samenwerking	29
Over de reacties	32
Bijlage 1. Recensies	

Is gebaren een kunst?

Op 17 mei 2001 is in Felix Meritis in Amsterdam een informatieve dag gehouden over kunstuitingen in de Nederlandse Gebarentaal onder het motto *Gebaren is een kunst*. Deze dag heeft plaatsgevonden op initiatief van het Fonds voor de Letteren en was bedoeld voor beleidsmedewerkers van fondsen voor de kunsten, ambtenaren van lokale, provinciale en landelijke overheid en andere belangstellenden.

De dag werd geopend door Winnie Sorgdrager, voorzitter van de Raad voor Cultuur. Er waren lezingen van Johann Wesemann, directeur van het Nederlands Gebarentaalcentrum, Anne Baker, hoogleraar Nederlandse Gebarentaal en Alex Riemersma, medewerker van het adviesorgaan voor het taalbeleid van de provincie Friesland.

Uiteraard waren er op deze dag ook kunstuitingen in Nederlandse Gebarentaal te zien, zoals een fragment uit *De man, de stad en het boek*, een videoregistratie van het gelijknamige toneelstuk van Handtheater, fragmenten uit *Storm in mijn hoofd*, een telefilm van Frans Weisz met een enthousiaste toelichting van de regisseur, een vertelling van Marie Driesche, winnares van de jaarlijkse Voorleesvertelwedstrijd en fragmenten uit de poëzie- en dansvoorstelling *O Amor Natural* van Handtheater.

Aan het einde van de middag was er een forum onder leiding van Michael Zeeman, waarin Tony Bloem, doof en actief op het gebied van de podiumkunsten, Ben Hurkmans, directeur van het Fonds voor de Podiumkunsten, Alex de Ronde, eindredacteur van het onafhankelijk maandblad *Woord & Gebaar* en ondergetekende, namens Handtheater zitting hadden.

Voor deze dag heb ik een overweging geschreven, waarvan ik enkele fragmenten in dit verslag wil gebruiken en verder uitwerken.

Artistieke lijn en kwaliteit

Handtheater is sinds kort structureel gesubsidieerd. De structurele subsidie is met hangen en wurgen totstandgekomen, ondanks een negatief advies van de Raad voor Cultuur en de Amsterdamse Kunstraad. In beide adviezen is sprake van het ontbreken van een artistieke lijn en een te laag kwaliteitsniveau.

Voor alle duidelijkheid: Handtheater vindt dat kunstuitingen in de NGT in principe moeten worden beoordeeld op hun artistieke kwaliteit. Maar het zou te gemakkelijk en ook onterecht zijn om het hierbij te laten.

Voor het uitzetten van een artistieke lijn moet je namelijk in de luxepositie verkeren om een keuze te kunnen maken uit een reservoir van toneelspelers, mimespelers, dansers, dichters enz. die die artistieke lijn kunnen invullen. Zo'n reservoir van dove (podium)kunstenaars is er niet. Dat komt omdat de opleidingen voor de (podium)kunsten niet tot nauwelijks toegankelijk zijn voor doven.

Wat heeft Handtheater dus de afgelopen jaren gedaan? Omdat we niet konden uitgaan van een artistiek concept en daar de geschikte mensen bij zoeken, zijn we uitgegaan van de beschikbare mensen en hun kwaliteiten, en hebben we getracht deze kwaliteiten zo optimaal mogelijk te benutten. Maatwerk dus.

In de afgelopen jaren heeft Handtheater onder andere de volgende theaterproducties uitgebracht: *De Man, de Stad en het Boek*, *Theo & Vincent*, *Versteend Verdriet* en *O Amor Natural*. Hoe is de keuze voor deze producties totstandgekomen en waar komen de podiumkunstenaars vandaan? Ik neem *O Amor Natural* als voorbeeld.

Enkele jaren geleden zag ik de film van Heddy Honigmann *O Amor Natural* en die sprak me om meerdere redenen aan. Ik kocht de dichtbundel *O Amor Natural* van de Braziliaan Carlos Drummond de Andrade en gaf die aan Wim Emmerik. Wim Emmerik is van oorsprong fijninstrumentmaker en heeft zich ontwikkeld tot docent en onderzoeker NGT. Hij is een van de oprichters van Handtheater en heeft altijd een grote liefde gehad voor dans en poëzie.

O Amor Natural werd dus een dans- en poëzievoorstelling rondom de erotische gedichten van de Braziliaan Carlos Drummond de Andrade.

Bij het eerste deel van het project *O Amor Natural* waren behalve Wim Emmerik, Giselle Meyer, Miro Çivín en Rina Hietbrink betrokken. Giselle Meyer is in het dagelijks leven als klassenassistent werkzaam op de J.C. Ammanschool voor dove kinderen in Amsterdam. Miro Çivín, afkomstig uit Tsjechoslowakije, was op dat moment werkzaam via de sociale werkplaats en Rina Hietbrink is moeder van twee opgroeiende kinderen.

Tijdens dit eerste deel heeft een intensieve danstraining plaatsgevonden, zijn de gedichten vertaald en is een voorzichtig begin gemaakt met de integratie van dans en poëzie.

Uiteindelijk heeft dit werkproces geleid tot een tweetal werkvoorstellingen waarin een aantal interessante elementen zaten, maar

die door ons nog niet rijp werd geacht voor een groter podium en publiek.

Met name het feit dat de vier performers fulltime nevenactiviteiten hadden, maakte het moeilijk om tot een continu werkproces te komen. Ik kom hier later nog op terug.

De vier oorspronkelijke performers hebben uiteindelijk hun weg gevonden naar andere kunstuitingen, al dan niet in gebarentaal. Giselle Meyer en Wim Emmerik zijn op dit moment betrokken bij de muziek-gebaren-voorstelling *Zipper*, van Gerdinand Wagenaar en Mindy Brown. Miro Çivín heeft onlangs zijn sporen verdiend als Mister World Leather.

In het vervolg op *O Amor Natural* hebben zes andere performers een rol gespeeld. Zij zijn het uiteindelijk geweest die de dans- en poëzievoorstelling 31 keer op de planken hebben gebracht, in Amsterdam en daarbuiten.

Waar zijn ze vandaan gekomen? Hoe hebben we ze gevonden?

Ilse Jobse is werkzaam als aspirant-onderzoeker Nederlandse Gebarentaal. Ali Shafiee vluchtte zeven jaar geleden uit Iran. In de disco zag Ilse Jobse hem dansen en vroeg hem of hij wilde meedoen aan de voorstelling. Rudy Plijter werkt als monteur in een garage en werd aangedragen door iemand die hem van vroeger kende. Dick Kerkhoven heeft de rol van Wim overgenomen. Hij is van oorsprong technisch tekenaar en daarna jarenlang als manager van de Stichting Welzijn Doven in Amsterdam werkzaam geweest. Will Hendriks is al meer dan veertig jaar werkzaam als laborante bij de bloedbank van het Rode Kruis. Jean Couprie heeft uiteindelijk deze groep gecompleteerd, zodat er een evenwicht ontstond tussen ouderen en jongeren, mannen en vrouwen. Jean Couprie is een van de vaste acteurs van Handtheater.

Proces- of productgericht werken

Bij Handtheater gaat het in de eerste plaats om de podiumkunsten. Handtheater is geen sociaal-culturele instelling, maar een theatergroep. Dat neemt niet weg dat bij Handtheater veel tijd en energie, dus ook geld en formatie, wordt ingezet voor opleidingen op het gebied van de podiumkunsten als gevolg van de ontoegankelijkheid van opleidingen op dit gebied voor doven. Daarnaast wordt een niet onaanzienlijk deel van de tijd besteed aan educatie en opvang. Dat brengt de situatie van doven als minderheid met zich mee.

Kunstuitingen in NGT moeten op hun kwaliteit beoordeeld worden, maar de kwaliteiten moeten zich ook kunnen ontwikkelen.

Bij Handtheater wordt veel tijd besteed aan het opsporen en opleiden van dove mensen met talent. Dat is geen keuze maar een noodzaak. Zoals gezegd, er is geen groot reservoir van dove acteurs, dansers, mimespelers, dichters enz. waaruit een keuze kan worden gemaakt. De meeste dove mensen die talent hebben op het gebied van de podiumkunsten hebben parttime tot fulltime andere bezigheden, zodat repetities in de avonden en weekenden moesten plaatsvinden. Bovendien moesten de meeste performers voor voorstellingen een dag vrij nemen van hun werk. Ze komen overal uit het land. Rudy Plijter reisde voor iedere repetitie van Den Haag naar Amsterdam. Ali Shafiee woont in Veenendaal, Jean Couprie in Oud-Loosdrecht en Ilse Jobse in Amersfoort. Het is dan ook een grote prestatie dat zij onder dergelijke omstandigheden een voorstelling die alom werd gewaardeerd op het podium hebben weten te brengen.

Over speeldata en -plaatsen

O Amor Natural is in de periode juni 2000 tot en met mei 2001 31 keer in den lande gespeeld, waarvan zeventien keer in Amsterdam en veertien keer buiten Amsterdam. In totaal hebben 1985 mensen de voorstelling bezocht.

Voor gedetailleerde informatie zie het overzicht op de volgende pagina.

Er zijn verscheidene verzoeken geweest om *O Amor Natural* te spelen op locaties die bij nader aanzien te klein waren om te dans uit te voeren. Verzoeken zijn gedaan door Literair Theater Branoul te Den Haag, de Openbare Bibliotheek en het Ketelhuis te Amsterdam. Op deze plaatsen is de declamatie van de gedichten voorafgegaan door een lezing over de Nederlandse Gebarentaal en poëzie in deze taal.

In het Ketelhuis in Amsterdam zijn de gedichten en de lezing gecombineerd met de film *O Amor Natural* van de cineaste Heddy Honigmann.

Omdat de gedichten niet simultaan zijn getolkt, ontvingen alle bezoekers voorafgaand aan de voorstelling een programmaboekje met de teksten van de gedichten. Van de gedichten is door ondergetekende een vertaling gemaakt in het Engels ten behoeve van de buitenlandse bezoekers.

Opvallend is het aantal buitenlandse bezoekers geweest. Mensen uit Italië, Spanje, Jordanië, Engeland, de Verenigde Staten, Oostenrijk, Rusland, Griekenland en Brazilië hebben de voorstelling bezocht.

datum	naam theater	Amsterdam	Buiten Amsterdam	Aantal A'dam	Aantal buiten A'dam
23 juni 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		43	
24 juni 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		41	
23 juli 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		48	
25 juli 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		60	
26 juli 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		56	
28 juli 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		63	
17 september 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		55	
4 oktober 2000	Plaza Futura		Eindhoven		78
7 oktober 2000	Stadstheater Zoetermeer		Zoetermeer		88
14 oktober 2000	Fijnhouttheater	Amsterdam			38
15 oktober 2000	Fijnhouttheater	Amsterdam			43
28 oktober 2000	Felix Meritis	Amsterdam		157	
1 november 2000	Theater 't OOG	Amsterdam		44	
11 november 2000	Prinsentheater		Groningen		73
10 januari 2001	Park Rijnstroom		Alphen a/d Rijn		198
19 januari 2001	Bibliotheektheater		Rotterdam		34
21 januari 2001	Openbare Bibliotheek	Amsterdam		34	
22 januari 2001	Bibliotheektheater		Rotterdam		44
3 februari 2001	Steigertheater		Nijmegen		98
16 maart 2001	Kumulus		Maastricht		46
24 maart 2001	Korzo Theater		Den Haag		67
22 april 2001	Ketelhuis	Amsterdam		52	
25 april 2001	Theater aan de Parade		Den Bosch		141
3 mei 2001	Technische Universiteit		Eindhoven		80
4 mei 2001	Literair Theater Branoul		Den Haag		45
5 mei 2001	Literair Theater Branoul		Den Haag		44
10 mei 2001	Stadsgehoorzaal		Vlaardingen		35
25 mei 2001	Theater 't OOG	Amsterdam		31	
26 mei 2001	Theater 't OOG	Amsterdam		38	
27 mei 2001	Theater 't OOG	Amsterdam		31	
Totaal voorstellingen		16	14		30
Totaal aantal bezoekers				753	1152
					1905

Overzicht bezoekers en speelplaatsen

Over de vertaling

In het eerste deel van het project zijn de gedichten in eerste versie vertaald. Uiteindelijk waren we over deze vertaling niet helemaal tevreden. Te vaak is vastgehouden aan de Nederlandse vertaling van August Willemsen, terwijl de indruk bestond dat de oorspronkelijke Portugese tekst van de gedichten meer aanknopingspunten bood voor de vertaling naar NGT.

Voor algemene informatie over Nederlandse Gebarentaal en poëzie in gebarentalen verwijs ik naar het eerste verslag. In dit verslag zijn in de bijlage ook de meest voorkomende handvormen te vinden uit de Nederlandse Gebarentaal.

In de tweede ronde hebben we beide teksten, zowel de Portugese als de Nederlandse, als uitgangspunt gebruikt voor de vertaling in de Nederlandse Gebarentaal. Uiteindelijk is de tweede versie van de vertaling totstandgekomen dank zij de samenwerking tussen Luiz Yudo, Sarah Muller, John van Gelder en mijzelf.

OVER HET PORTUGEES ALS BRONTEKST

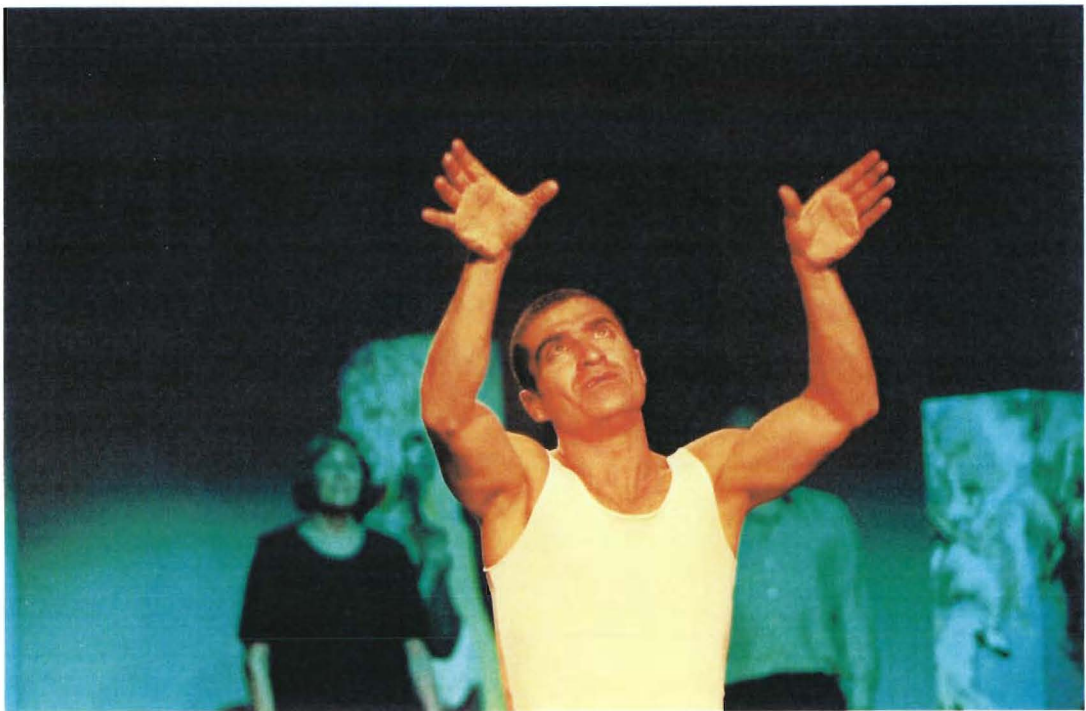
Met Luiz Yudo, die Portugees als moedertaal heeft, heb ik eerst gekeken naar de verschillen tussen het Portugees en het Nederlands. Op meerdere plaatsen hebben we gekozen voor de oorspronkelijke tekst, omdat het beeld in het Portugees geschikter was om te vertalen in de Nederlandse Gebarentaal. Ik geef u enkele voorbeelden.

De vloer is bed

*De vloer is bed wanneer de liefde overmant.
Op hoogpolig tapijt of op het hardst parket,
als liefde om naar bed te gaan niet wachten kan,
vormen wij lijf aan lijf het vochtige ballet.*

Om uit te rusten van het liefdesspel gaan we naar bed.

August Willemsen gebruikt in zijn vertaling als beeld 'het vochtige ballet', terwijl Carlos Drummond de Andrade het heeft over 'a umida trama', wat zoiets betekent als 'vochtige schering en inslag'.

De twee lichamen zijn hier dus schering en inslag die samen een kleedje vormen op de vloer.

We hebben voor dit beeld gekozen omdat het beter paste bij de Nederlandse Gebarentaal dan het vochtige ballet.

Billehoning billekleur billelelie billelief

Een van de dichtregels in dit gedicht luidt in het Nederlands:

Billeril billering bil meer dan bil

August Willemsen heeft waarschijnlijk voor deze vertaling gekozen vanwege de klank en het ritme. Een echte betekenis hebben de eerste twee woorden niet.

In het Portugees staat er:

Bundaril bundilim bunda mais do que bunda

En dat betekent 'grote bil, kleine bil, bil meer dan bil'.

Ook hier hebben we gekozen voor de oorspronkelijke tekst.

Carlos Drummond de Andrade beschrijft de bil als volgt

*O arco de triunfo, a ponte de suspiros
A torre de suicidio, a morte do Arpoador*

August Willemsen heeft dat als volgt vertaald:

*de triomfboog, de brug der zuchten
De zelfmoordtoren, de dood van een harpoenier*

Luiz Yudo, attent gemaakt door het gebruik van een hoofdletter bij 'a morte do Arpoador', wees mij erop dat dat de naam is van het strand bij de Braziliaanse hoofdstad Rio de Janeiro.

Vandaaruit lag het voor de hand om de triomfboog te interpreteren als de Arc de Triomphe in Parijs, de brug der zuchten als de befaamde brug in Venetië en de zelfmoordtoren als de Tower Bridge in London.

De beelden van deze locaties hebben we gebruikt in de vertaling naar NGT.

De dingen die in bed gebeuren

In de Portugese tekst staat:

Dorme, fulva grinalda de tua vulva.

Vertaald in het Nederlands als:

Slaap nu, o fulpen sluier op en om je vulva.

Luiz vertelde dat een 'grinalda' een bloemenkrans is die een bruid om haar sluier op haar hoofd draagt. Dit beeld van de krans zo zacht als fluweel is gebruikt in de uiteindelijke vertaling in NGT.

OVER DE VERTALING NAAR NGT

Nadat we de Portugese tekst hadden vergeleken met de Nederlandse, hebben John van Gelder, Sarah Muller en ik een vertaling gemaakt in de Nederlandse Gebarentaal en deze op video opgenomen. Sarah Muller is uitgesproken gebarentalig omdat zij is opgegroeid in een dove familie en dus met de NGT is opgegroeid. John van Gelder is een van de vaste acteurs van Handtheater en ook werkzaam als docent NGT.

De performers hebben een videoband met de vertaling ontvangen als basistekst. De wijze waarop ze de gedichten nu declameren draagt natuurlijk hun stempel.

Sarah, John en ik hebben de vrijheid genomen - net als August Willemsen in zijn vertaling - om sommige woorden anders te vertalen. We willen daarvan enkele voorbeelden de revue laten passeren.

Billehoning billekleur billelelie billelief

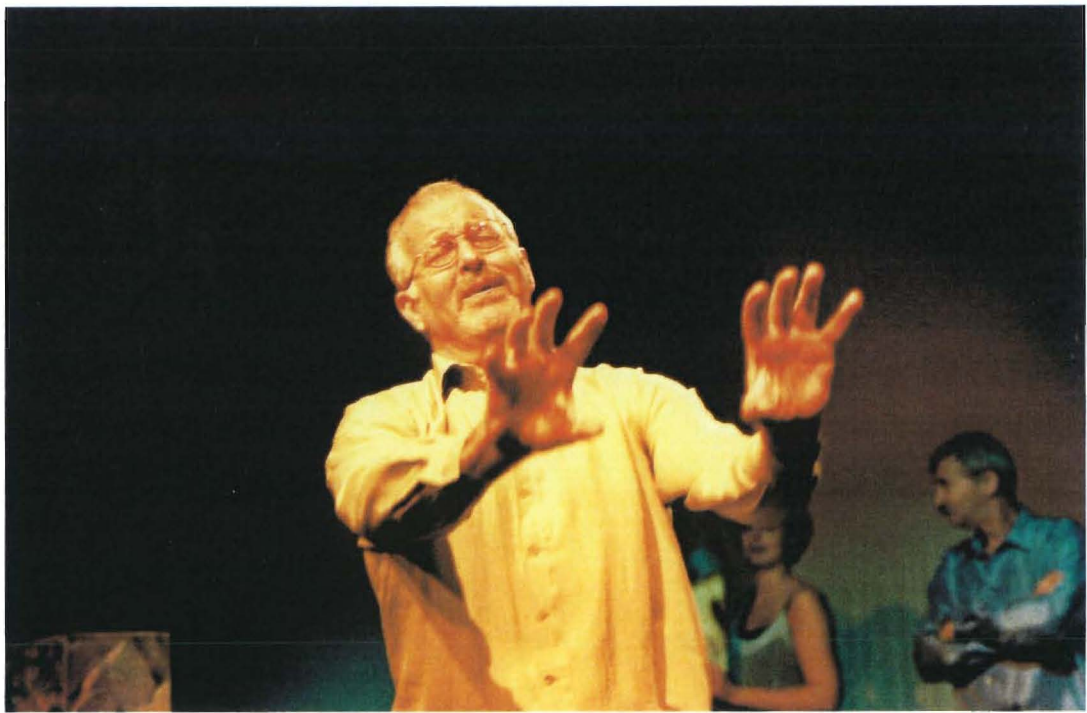
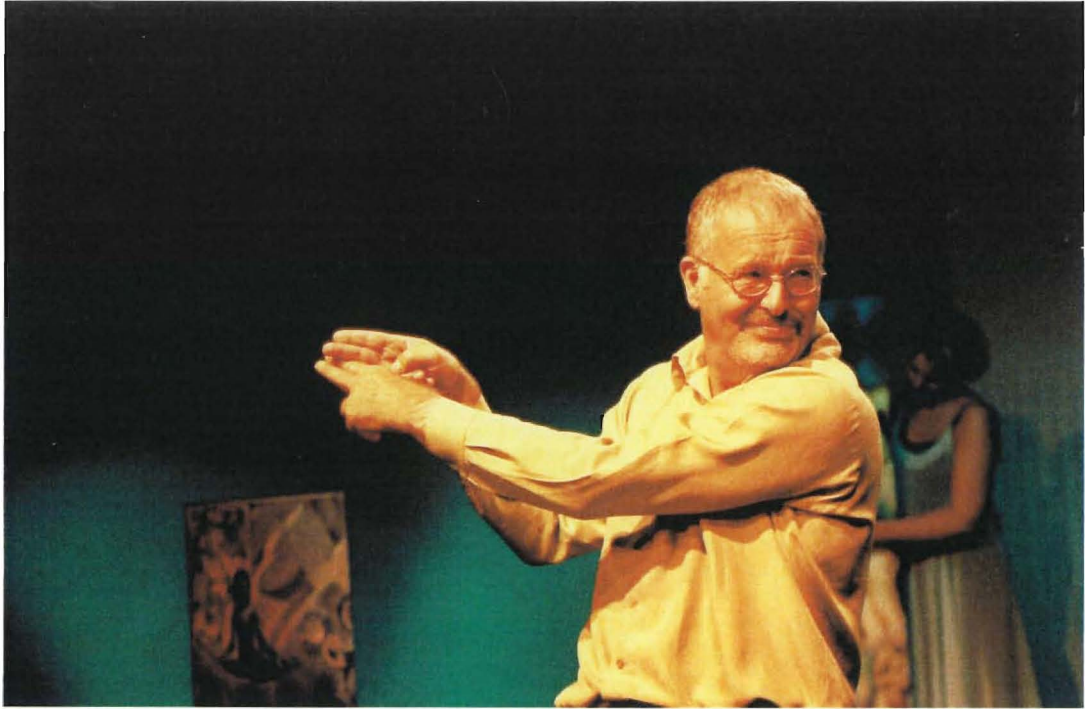
Van de volgende dichtregel van August Willemsen

Billewet billelust billeblauw billebrood

hebben wij gemaakt

Billewet billebrood billegeel billelust

Dat hebben we gedaan omdat de handvorm van 'wet' en 'brood' hetzelfde is (B-hand) en die van 'geel' en 'lust' ook (C-spreid-hand).

Als we blauw hadden gebruikt was de vertaling in Nederlandse Gebarentaal minder poëtisch geworden. Bovendien hebben we de gebaren met dezelfde handvorm na elkaar gezet, waardoor de volgorde van de oorspronkelijke zin is veranderd.

Zuigen en gezogen worden door de liefde

De eerste dichtregel luidt:

Zuigen en gezogen worden door de liefde.

In NGT wordt dat:

Liefde zuigt mij, zuigt jou.

omdat de NGT een actieve werkwoordsvorm gebruikt.

Dijen billen dijen

De eerste dichtregel luidt:

Dijen billen dijen

In NGT wordt dat:

Billen dijen billen

Omdat het noodzakelijk te beginnen bij de billen, af te dalen naar de dijen en dan omhoog te gaan naar de billen. Het gebaar voor dijen is namelijk 'iets stevigs, ronds en langs'. Pas voorafgegaan door het gebaar voor 'billen' krijgt dat stevige, ronde, lange de betekenis van 'dijen'.

Zonder dat ik het vroeg was je zo goed

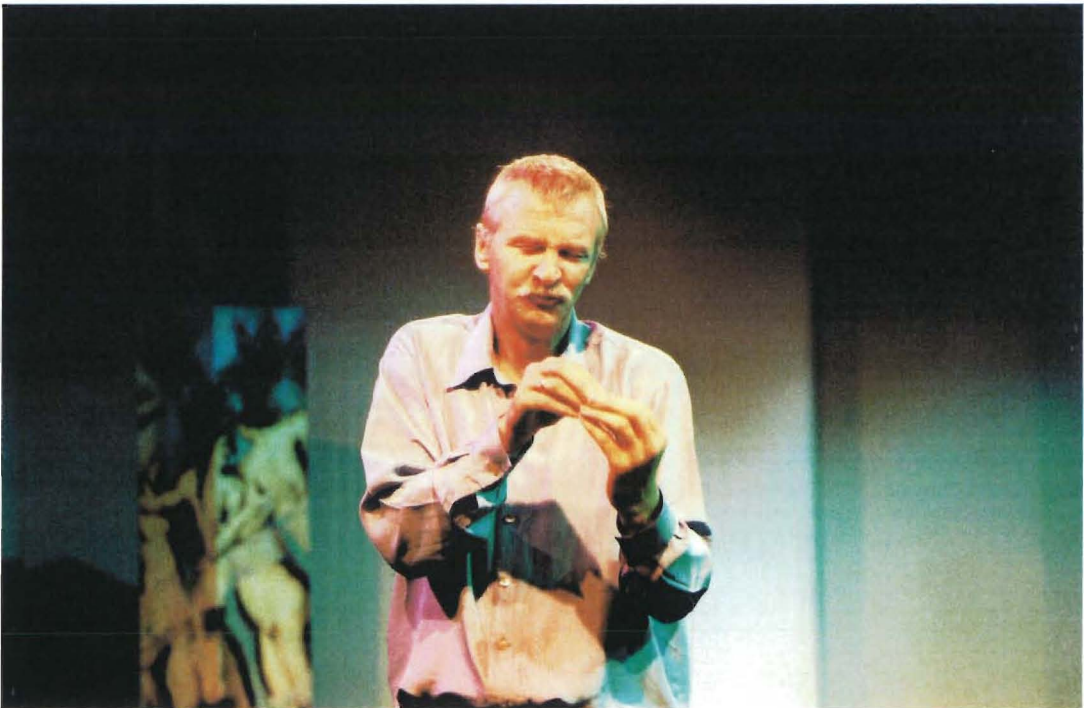
De laatste dichtregel luidt:

Nooit had ik gedacht dat ik een god tussen mijn dijen had.

In NGT bestaat een gebaar voor God, maar dat wordt hier niet bedoeld. Voor 'een god' hebben we geen gebaar kunnen vinden. We hebben gekozen voor 'een heilige', ook omdat de gebaren voor 'heilig' en 'penis' dezelfde handvorm hebben (1-hand).

Het kontje, ach hoe aardig

Omdat in dit gedicht het kontje wordt voorgesteld als een persoon (lacht altijd, nooit tragisch enz.) hebben we gebruikgemaakt van de mogelijkheid in de NGT om de billen te situeren in het gezicht, zodat de billen letterlijk een gezicht krijgen, een persoonlijkheid. De gezichtsexpressie die in gebarentalen een belangrijk onderdeel is van de taal, kon zo op een unieke manier worden gebruikt.

Over de dans

Over de moderne dans

De choreografie moderne dans is van Maxi Hill. Maxi werkt al enige jaren samen met Handtheater. Zij tekende ook voor de beweging in *Theo & Vincent*, over de broers Van Gogh, en voor *Rap is...*, een rap in Nederlandse Gebarentaal. Daarnaast geeft zij danscursussen voor doven.

In het interview *Gebarentaal is een taal van beweging*, verschenen in het verslag van de danscursus, zegt zij over haar werkwijze:

Voor mij zijn emoties de leidraad, voor mij heeft beweging betekenis. Daarom word ik zo aangetrokken door de combinatie van dans en theater. Wat de tekst niet kan uitdrukken, kan je wel zeggen in dans. En andersom. Sommige mensen werken met alleen dans en kijken naar beweging in abstractie, zijn alleen bezig met de beweging in de ruimte. Ik houd ervan om dieper te gaan, naar de emotionele onderlaag van de beweging.

Het is eenvoudiger om doven ervan te overtuigen dat ze zonder muziek kunnen dansen dan horenden. Omdat doven niet weten hoe muziek klinkt - ze hebben misschien wel een idee over of een ervaring met muziek door de trillingen - maar ze hebben niet meteen die verwijzing naar muziek die horenden hebben. Als ik dove mensen eenmaal heb overtuigd dat muziek niet nodig is, beginnen ze te voelen wat ik bedoel. Ze pakken het idee eerder op dat je vanuit een innerlijk ritme kan bewegen. Ze hebben over het algemeen een groter vermogen in het onthouden van een ritmisch patroon. Dat komt omdat ze van het gevoel uitgaan en niet vanuit de muziek. En dat is precies de manier waarop ik wil werken. Niet vanuit de muziek die van buitenaf komt.

Ik begin altijd met de beweging en zoek daar later muziek bij. Maar voor mij zit de muziek in de eerste plaats in de beweging zelf. Iedere beweging die je maakt, heeft een ritme. Soms kan je bijna de muziek van de beweging horen of het ritmische patroon. Overall is beweging en ritme. Beweging en ritme op straat, beweging en ritme van een vogel die opvliegt. Daarvan ga ik uit. Ik begin met het ritme van de beweging en ik gebruik muziek zoals dat in de film gebeurt. De muziek ondersteunt datgene wat de beweging probeert uit te drukken, de sfeer, de kwaliteit en de emotie die ik probeer over te brengen.

Deze manier van werken sprak de dove dansers bijzonder aan, omdat zij bevrijd werden van het juk van de muziek. Hun innerlijk ritme was de leidraad.

Bovendien gaat Maxi uit van de bewegingsmogelijkheden van de mensen met wie zij werkt. Dat is in het geval van *O Amor Natural* van groot belang geweest omdat geen van de performers professioneel in dans is geschoold. Op Maxi rustte dus de zware en uitdagende taak om niet alleen een choreografie te maken, maar de dansers tevens een intensieve scholing te geven.

Ten slotte werd het door de performers als bijzonder prettig ervaren dat zij direct met Maxi Hill konden communiceren, omdat zij de Nederlandse Gebarentaal op een voldoende niveau beheerst.

De werkwijze van Maxi sloot ook naadloos aan bij de opvattingen van componist en percussionist Alan Purves die door haar bij de producties van Handtheater betrokken is.

Over de tango

Het leek aanvankelijk een mooie combinatie: moderne dans, gedanst door de jongeren (21, 28 en 29 jaar) en tango door de ouderen (56, 57 en 60 jaar).

Juan Tajes heeft getracht in zijn choreografie de sfeer van de tango op te roepen, daarbij technisch ondersteund door Mirta Diaz van de Academia de Tango in Amsterdam.

Toch bleek deze vorm van dans op meer problemen te stuiten dan was voorzien. Tango is een dansvorm die strikte regels voorschrijft voor de bewegingen van man en vrouw, en die bovendien veel technische oefening vergt.

Dit van buiten opgelegde stramien werd door de dove dansers als een te strak zittend korset ervaren. Vooral omdat zij de inspirerende ondersteuning van de tangomuziek moesten missen. Ondanks hun professionele werkhouding bleven zij moeite houden met deze dansvorm.

Uiteindelijk is gekozen voor een lossere vorm, een tango-achtige dans waarbij de regels aan de kant zijn gezet en met gebruik van de basisstappen een intieme sfeer te scheppen van ouderen die elkaar al jaren kennen, genieten van het samen dansen, zonder daarmee een showeffect te willen sorteren op het publiek.

Over de integratie tussen dans en poëzie

O Amor Natural is fragmentarisch totstandgekomen. Maxi Hill werkte met de jongeren aan de moderne dans. Juan Tajés en Mirta Díaz repeteerden met de ouderen op andere tijden. Ondergetekende was met de vertalers op weer andere dagen bezig met de vertaling van de gedichten.

Dit was te wijten aan het feit dat het moeilijk was om de performers alle zes tegelijk bijeen te krijgen in verband met hun dagelijks werk.

Het gevolg hiervan was dat de uiteindelijke integratie van dans en gedichten pas heeft plaatsgevonden vlak voor de première. Behalve dat dat proces voor de artistiek verantwoordelijken en de uitvoerenden menige frustratie met zich meebracht (iedereen vroeg zich af hoe de voorstelling er uiteindelijk uit zou gaan zien), had het ook gevolgen voor de voorstelling zelf. In de eerste try-outs - en voor een deel ook nog tijdens de première - waren de 'lijmranden' nog te zien. Pas tijdens het tournee vloeide de onderscheiden elementen samen tot een organisch geheel.

Over de muziek

Muziek, een heet hangijzer

In het visiestuk 'Gebarentheater in Nederland' dat Handtheater uitbracht in 1991 staat over muziek:

Een steeds weerkerend discussiepunt is het gebruik van muziek of ander geluid tijdens voorstellingen. Sommige borenden ervaren de stilte bij gebarentheater als benauwend. Andere vinden dat nu juist een van de aantrekkelijke kanten. Doven willen het borende publiek het naar de zin maken en zijn bang dat de stilte misschien zal afstoten.

Het gebruik van geluid is echter wel een probleem. Een Belgische theatergroep van dove acteurs gebruikte muziek tijdens hun voorstelling en danste daarop. Om in het ritme te kunnen blijven, kregen zij visuele signalen.

Sommige spelers van het Handtheater zijn volledig tegen het gebruik van muziek. Zij zijn van mening dat het onverdraaglijk is als de spelers de muziek niet kunnen horen, terwijl het borende publiek dat wel kan. Muziek maakt sfeer en kleurt een voorstelling. Muziek beïnvloedt de waarneming van het publiek. Dove acteurs kunnen nooit waarnemen welke sfeer de muziek oproept.

Muziek zou nog wel acceptabel zijn als het de bewegingen van de dove spelers zou volgen. Dan wordt het ritme, de emotie, de vorm aangegeven door de spelers en onderstreept de muziek wat zij aangeven.

Muziek, onder voorwaarden

Oorspronkelijk lag het in de bedoeling om de teksten van de gedichten te laten horen tijdens een dansfragment voor of na het gedicht in de Nederlandse Gebarentaal, zodat het horende publiek soms de gesproken tekst al tot zich had genomen voordat het de versie in NGT zag en soms eerst de versie in NGT te zien kreeg en daarna de gesproken vertaling.

De gedichten in NGT zouden muzikaal ondersteund worden door de Schotse percussionist en componist Alan Purves, bekend onder de artiestennaam Gunga.

Handtheater heeft Alan leren kennen toen hij de percussie verzorgde van de rap in Nederlandse Gebarentaal 'Rap is...' die is opgevoerd op het rap- en hiphopfestival in Frascati en de Melkweg in 1997, en later tijdens de Nationale Schrijversdag.

Die samenwerking leidde tot een wederzijdse fascinatie. Zijn optredens zijn niet alleen auditief heel bijzonder, maar ook visueel aantrekkelijk.

Alan werkt met uitzonderlijke 'instrumenten' waaronder vele 'toys' zoals hij ze noemt, kinderspeelgoed dat bijzondere geluiden maakt. Als hij bezig is, kijk je je ogen uit, ook al kan je zijn muziek niet horen. Hij zwaait met slangen, steekt fluitjes in zijn neus, ritselt met geitenhoeftjes uit Peru die om zijn enkels zijn gebonden en weet tussendoor nog een muziekdoosje in de vorm van een rode appel te bedienen.

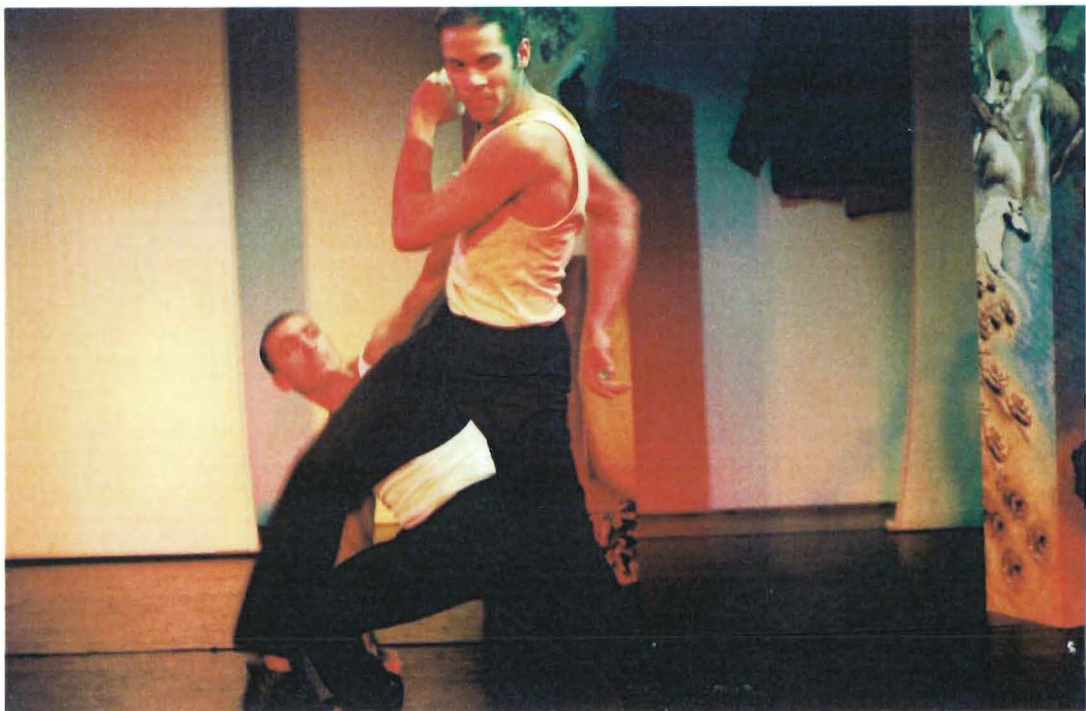
Alan op zijn beurt was ook aangenaam getroffen door de gebarentaal:

It is nice to see people communicating with their hands, and visually it is interesting for me, even while I do not speak sign language. Artistically it is very interesting to see hands verbalize. I am a musician, so I find it really interesting to play music for deaf people. Even if they cannot hear the music, they can feel a lot of things. And just the fact that deaf and hearing people are working together is really special.

In de maanden april, mei en juni 2000 is Alan veelvuldig bij de repetities aanwezig geweest. In het begin heeft hij enkele malen alleen maar gekeken, daarna heeft hij zijn koffers met instrumenten meegenomen en tijdens de repetities bepaalde geluiden uitgeprobeerd. Vervolgens heeft hij een videoband met de gedichten in de NGT, een vertaling in geschreven Engels en de choreografieën meegenomen en thuis muziek bij de gedichten gecomponeerd. Uitgangspunt voor hem was de inhoud van de gedichten en de sfeer van de dans. Tenslotte hebben we een proef gedaan: door de videoband met de beeldopnamen en de losse audiocassette met de muziek beurtelings op pauze te zetten. Hoe we beeld en geluid ook onder elkaar verschoven, de bewegingen van de performers, zowel de dansante bewegingen als de gedichten in NGT, en de muziek bleven met elkaar harmoniëren.

Nadere analyse van de composities bracht aan het licht dat Alan in de composities verschillende ritmische lagen met verschillende ritmes heeft aangebracht, waardoor het ritme van de beweging altijd wel past bij een van de ritmes in de muziek.

Dat maakte het mogelijk om de muziek op een minidisc op te nemen en tijdens de voorstellingen op een minidiscplayer af te spelen.

In 1991 stelden we:

Muziek zou nog wel acceptabel zijn als het de bewegingen van de dove spelers zou volgen. Dan wordt het ritme, de emotie, de vorm aangegeven door de spelers en onderstreept de muziek wat zij aangeven.

Door de aard van de muzikale compositie heeft Alan Purves bereikt dat het gebruik van muziek acceptabel werd voor de dove performers zelf. Zij voelden zich vrij in hun bewegingen en konden erop vertrouwen dat de muziek hen volgde, in plaats van dat zij de vrijwel onmogelijk inspanning zouden moeten leveren om de muziek te volgen.

Bovendien ervoeren zij de muziek, in zalen waar ze deze konden waarnemen, als prettige ondersteuning. Enkelen van hen klaagden als de vloer niet van hout was en de boxen hoog in de lucht hingen, zodat zij het ritme niet konden voelen.

Ook doven hebben aangegeven meer van de muziek te willen waarnemen. Er werd zelfs de suggestie gedaan om alle dove bezoekers een opgeblazen ballon te geven, zodat zij door middel van de ballon de ritmes zouden kunnen voelen.

Reacties

Op verzoek van vele niet-doven heeft Alan Purves in samenwerking met Handtheater een CD uitgebracht met de muziek van *O Amor Natural*. De eerste bestelling kwam notabene van een dove jongen die de voorstelling had gezien en de muziek thuis wilde beluisteren, extra hard, met koptelefoon op!

Door het publiek en in de media is met verbazing en waardering over de muziek geschreven.

De muziek bestaat uit melodieën, het zijn klanken en geluiden, ritmes, sferen. En omdat die ritmes alle kanten op kunnen, heb je de indruk dat de dans perfect op de muziek gemaakt is. Je vergeet als kijker volkomen dat de performers niks kunnen horen. De accenten komen steeds prachtig uit. Maar de volgende keer zal het steeds anders zijn, zal het accent steeds anders vallen. En zal het steeds kloppen.

Jeannette Schueler, Dans, november 2000

Met gemak wint Alan Purves de prijs voor de wonderlijkste cd van het afgelopen jaar. O Amor Natural bevat muziek die de Schotse, in Nederland wonende slagwerker componeerde voor de gelijknamige productie het Nederlands Handtheater...

De muziek is meesterlijk. Percussie lijkt niet het aangewezen instrument om sensuele, laat staan erotische stemmingen te verklanken, maar Purves demonstreert hoe het kan. Als een one man band zet hij op kleine rasp-, schud- en slaginstrumenten een scala aan subtiel hypnotiserende ritmen in beweging, vaak stil en spaarzaam, maar met een rijkdom aan gedempte nuances en suggestieve details.

Verleidelijk zijn Bumboney, dat broeierig begint met een krekel en een kwakende kikker en Ear Eye Nose You, dat onontkoombaar afstoot op een ontlading. De zoete roes van O Amor Natural gaat definitief kopje onder in het bedwelmende Love Beats. Dit lome triphop-achtige stuk klinkt bedrieglijk elektronisch, maar is puur natuur - net als Andrades' poëzie: 'billitaal neukobil billetief billetief'.

Erik van den Berg, de Volkskrant, 4 januari 2001

Wat duidelijk is dat Purves vooral geluidssferen heeft gecreëerd waarin de toeschouwer wordt ondergedompeld.

Gé Ansems, Haagsche Courant, 4 oktober 2000

Purves gebruikt eigzinnige instrumenten: kinderspeelgoed, bekkentjes, geitenhoeven, plastic buizen, bodbran en nog veel meer. Hiermee creëert hij klanklandschappen, waarmee atmosferen worden opgeroepen. Soms ligt daar een ritmisch tapijt onder, soms zijn het slechts moeilijk te omschrijven klanken. O Amor Natural is een aanrader voor iedereen die eens verrast wil worden met niet-alledaagse slagwerkmuziek.

Job Verweijen, Slagwerkkrant

Op de reacties van het publiek op de muziek ga ik in het hoofdstuk *Reacties van pers en publiek* nader in.

Over de videoregistratie

De voorstelling is live opgenomen in Theater 't OOG op twee achtereenvolgende dagen, 26 en 27 mei 2001. Programmamaker en cameraman Cees Samsom, die ook tekent voor de videoregistratie van *De man, de stad en het boek*, heeft de voorstelling eenmaal van links en eenmaal van rechts van het midden opgenomen op Betacam SP. De opnames zijn bij de Beeldverwerkers in Amsterdam gemonteerd en gemixt.

We hadden de keuze om het live geluid te gebruiken dan wel de studio-opnames van de cd, en hebben uiteindelijk vanwege de levendigheid voor het eerste gekozen.

In de montage is gekozen voor lange tracks waardoor de gedichten zoveel mogelijk 'heel' zijn gebleven.

Van deze videoregistratie zijn kopieën gemaakt op VHS. De registratie wordt bovendien op DVD gezet.

De videoversie van *O Amor Natural* gaat in première op 21 september 2001 in Calypso in Rotterdam ter gelegenheid van Rotterdam 2001, Culturele Hoofdstad van Europa.

Over samenwerking

O Amor Natural heeft geleid tot samenwerking met enkele instellingen die voor beide partijen een meerwaarde met zich mee heeft gebracht.

Openbare Bibliotheek Amsterdam

Omdat het podium in de Openbare Bibliotheek Amsterdam te klein was om ook de dans ten tonele te voeren, is gekozen voor een andere combinatie, namelijk een lezing over de Nederlandse Gebarentaal en poëzie in die taal, toegespitst op de gedichten van Carlos Drummond de Andrade, en de gedichten uit de voorstelling. Deze combinatie werd door het publiek gewaardeerd en de tekst van de lezing is door meerdere bezoekers opgevraagd. De lezing gaf de bezoekers achtergrondinformatie die zij mee konden nemen in het kijken naar de gedichten. Sommige bezoekers hadden de volledige voorstelling al gezien en kwamen alsnog kijken naar de lezing. Anderen werden door de lezing en de gedichten ertoe verleid om op een andere plaats de volledige voorstelling te gaan bekijken. De lezing is door mijzelf in het Nederlands gehouden en door Sandra Markies in de Nederlandse Gebarentaal vertaald.

Stichting WG-Kunst

Stichting WG-Kunst is gevestigd op het terrein van het voormalige Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam. Zes kunstenaars zijn de voorstelling een of meerdere malen komen bekijken en hebben werk gemaakt dat op de voorstelling is geïnspireerd. Met name met Alexandra Timmer is een langdurigere samenwerkingsrelatie tot standgekomen. Zij heeft een serie erotisch werk gemaakt op basis van deze voorstelling die is geëxposeerd in Theater 't OOG, de Openbare Bibliotheek Amsterdam en de Bibliotheek Kinkerbuurt.

Bibliotheek Kinkerbuurt

In de Bibliotheek Kinkerbuurt is de lezing gehouden in combinatie met een tentoonstelling van werk van zes kunstenaars van Stichting WG-kunst.

in het geheim van zijn gevoel, van wie vermenst u
dijpa, die in bed geleest zijn gevoel, van
de hant de d'pa die in bed geleest zijn
geheim van wie leest de d'pa, die in
bed geleest zijn. We wil leest
de d'pa
geleest
in
bed
zijn
de d'pa
in bed geleest zijn geheim van
de d'pa die in bed geleest zijn
geheim van wie leest de d'pa, die in
bed geleest zijn. We wil leest
de d'pa

Ketelhuis

In het Ketelhuis zijn de lezing, de gedichten en de film *O Amor Natural* van de cineaste Heddy Honigmann geprogrammeerd.

Over de reacties

Reacties van de pers

In bijlage 1. zijn de volledige recensies opgenomen. Hierna volgen enkele opvallende citaten.

O Amor Natural is een ritmische voorstelling waarin een twaalf-tal gedichten wordt afgewisseld met dans. Als de acteurs zich swingend en heupwiegend over de vloer bewegen, zou je zweren dat ze de muziek kunnen horen. Dat komt door een geraffineerde compositie van Alan Purves met een subtiële cadans tussen natuurlijke klanken en sensuele muziekinstrumenten. (...)

Fungeren de dansen adequaat als overgang, de declamatie van de gedichten is boeiender, dansanter zelfs. Aan de manier waarop de handen woorden, zinnen vormen kun je het thema aflezen. Strelend bezingen zij de zoetheid van de liefde, soms krachtiger of het tempo verhogend als de passie feller is, of andere lichaamsdelen gebruikend om de tekst een nog directere zeggingskracht te geven. (...)

Suggestief is het uitbeelden van rijm in herhaling of in het overnemen door anderen van een gebaar.

Dat regisseuse Mieke Julien O Amor Natural laat spelen door een ouder en een jonger trio van twee mannen en een vrouw, sluit mooi aan bij de intentie van De Andrade (die de bundel op hoge leeftijd schreef), dat het genot van lichamelijke liefde zich niet beperkt tot de jeugd.

In handen van Handtheater is het gevisualiseerd tot fysieke poëzie, waar het publiek bij de première in het Amsterdamse Felix Meritis voelbaar van genoot.

Hanny Alkema

Trouw, 10 november 2000

De jonge actrice Ilse Jobse toont zich een meesteres in de verleiding bij de gewaagde teksten van Drummond.

Bert Kaag

Metro 30 oktober 2000

In de zaal waar men wachtte, ging ik in een boekje staan en keek naar de mensen. Het was me nog niet opgevallen dat er, hoewel er veel mensen waren, een complete stilte heerste. Er klonk geen muziek en er viel geen woord. Dat ik die stilte zo normaal had gevonden, dat verraste me. O Amsterdam! Je geeft me

*altijd onverwachts een stukje van mijn verleden terug!
Daarna zag ik de bewegende handen, de armen, de gezichten en
de gebaren die ik zo goed kende.*

Kader Abdolah
De Volkskrant, 6 november 2000

*Het Handtheater is integer omgesprongen met het pikante mate-
riaal. Geen obscene show dus, een uitdagende blik en een wulps
gebaar, maar daar houdt de verwijzing naar erotiek mee op.
(...)*

*Sierlijk bewegen ze tussen zuilen waarop paradijselijke taferelen
zijn afgebeeld. (...)*

*De acteurs maken van het geheel een aantrekkelijke visuele
show.*

Pauline van der Kolk
Nieuwsblad van het Noorden, 13 november 2000

*Een jonge vrouw volgt met haar handen de lijn van haar mond
in een golvende beweging, en maakt die steeds groter en groter.
Het is een dans van haar handen, maar dat niet alleen. Het is
een zin: 'Alles is mond en mond en mond en mond / negenen-
zestigvoudig tongenmond', weergegeven in gebarentaal.*

*De jonge vrouw is blond, springerig, heeft een gulle lach en een
uitdagende blik. Ze danst met twee jonge mannen, Ali en Rudy,
gespierd en soepel. Dan zijn er twee oudere mannen en Will, een
vrouw die 45 jaar lijkt, maar 60 is.*

*Ze maken gebaren over zinnen, zuchten, een vochtig ballet, zut-
gen en gezogen worden. Gebaren, want de zes performers zijn
allemaal doof. (...)*

De voorstelling is steeds licht en sensueel en wordt nergens obsceen.

Jeannette Schueler,
Dans, november 2000

*De voordrachten hebben niets weg van pantomime, maar eer-
der van literair theater. Van de gebaren is slechts een klein gedeel-
te uitbeeldend. De meeste zijn abstract en voor leken niet te
begrijpen, (...) maar het ziet er schitterend uit, die fladderende
armen door de ruimte.*

Wilfred Takken
NRC, 13 januari 2001

*In de voorstelling O Amor Natural laten zij zien hoe gebarentaal
zich in de subtielste betekenissen laat plooiën. (...) Erotische
gedichten uit de gelijknamige bundel van de Braziliaanse dichter
Carlos Drummond de Andrade (...) brengen zij zwijgend tot*

leven. Dat gebeurt niet alleen in NGT, maar ook in een choreografie van steelse blikken en suggestieve schijnbewegingen.

Erik van den Berg
Volkskrant, 18 januari 2001

Reacties van het publiek

Oogjes op stokjes en me gewoon laten meeslepen! Prachtig!

Sonja Jansma

Lust voor 't oog! Heerlijk!

Carola Rooymans

Heel erg mooi & sensueel, vooral ook de vertalingen en de 'ballonnen-dans'.

Femke

Awesome!

Paddy Ladd from United Kingdom.

Loved it.

Rain, San Diego, California, USA.

Wat een prachtige voorstelling. Zo mooi om het ritme van de gedichten in dans en gebaren terug te zien.

Bertje Leuw

Weer totaal anders en zeker erotisch. Heel mooi die erotische spannende, onverschillige, koele, uitdagende momenten! En zeker verrassend, met de drie nieuwe spelers. Heel goed!

Jolanda van Dam

Veel interpretaties van de gedichten gaven voor mij meer en treffender de sensualiteit en erotiek en wat daarin een rol speelt, dan de woorden van de Braziliaanse dichter zelf.

Serrie Kamerling

The deaf theatre was so good. Lots of love from

Suheil from Jordan.

Deze voorstelling was voor mij de eerste, maar zeker niet de laatste.

Pamela

Wat een prachtige voorstelling! Zo liefdevol, sexy etc. Tot de volgende keer.

Belinda Dolman

La sensazione maggiore che si avverte in questo mondo parallelo e quella di 'sentire' non attraverso un linguaggio conosciuto, ma altrove delle vibrazioni. Ho apprezzato un nuovo modo di comunicazione

Fabio from Italy

...e se realmente dei corpi possono esprimere con tale intensità una così intensa sensualità... non capisco come si possa essere ancora legati alla "volgare" parola!!!

Angelo from Italy

Una de las cosas mas interesantes es el ritmo. Son muy expresivos y energicos. Muy, muy interesante!

Chema from Spain

Estamos felizes pela apresentacai e a bela encenacao da obra do nosso poeta Carlos Drummond de Andrade.

Vilma, Roberta, Sao Paulo, Brasil

Vraag- en kritiepunten

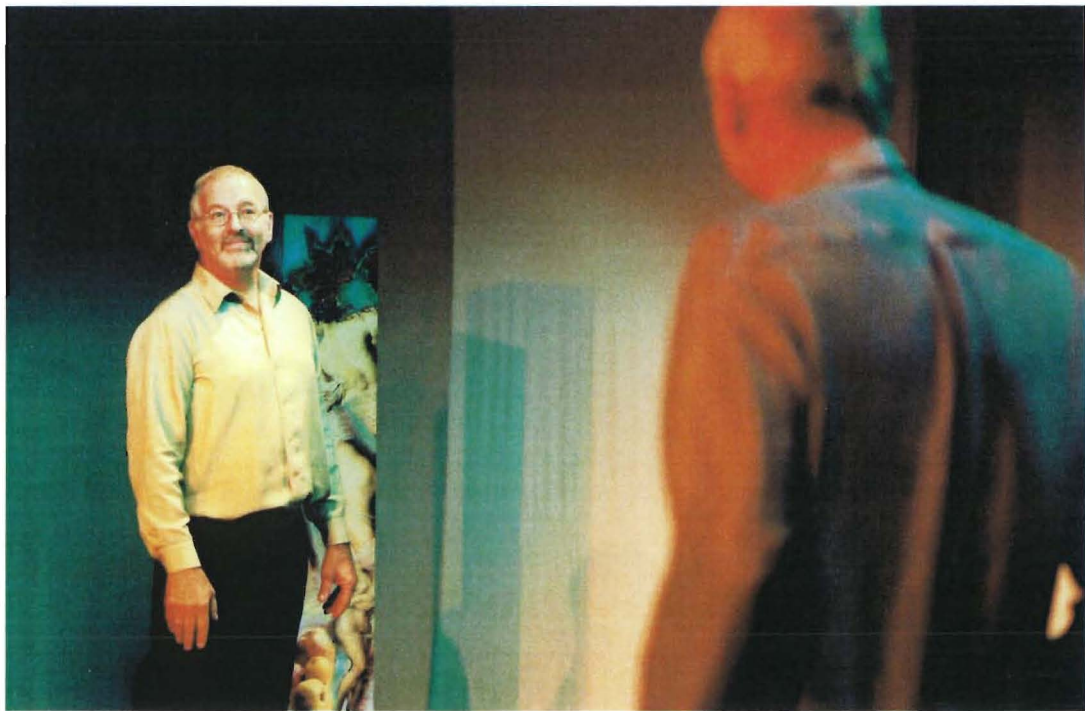
Zoals uit de reacties van pers en publiek te lezen valt, is de voorstelling *O Amor Natural* als zeer positief beoordeeld. Dat wil niet zeggen dat er geen vraag- en kritiepunten zijn geformuleerd.

Muziek

Een aantal niet-dove bezoekers was vooral onder de indruk van het feit dat de dove performers op de muziek lijken te bewegen. Ze kwamen er niet uit hoe dat nu mogelijk was. Hun verwondering en bewondering leken zich vooral te richten op dat aspect.

De combinatie van doof zijn en muziek heeft voor veel horenden een grote fascinatie. Vooral omdat niet-doven zich bij de nadelen van het doof zijn vooral het gemis aan muziek voorstellen.

Voor sommige dove bezoekers drukte de aanwezigheid van muziek toch een stempel op hun ervaring. Ze beklagden zich er soms over dat ze niet van te voren wisten dat er muziek bij de voorstelling was - en daardoor ook geen gehoorapparaat hadden ingedaan - en de muziek ook niet konden voelen.

De afwezigheid van een tolk

Het lag oorspronkelijk in de bedoeling om de gedichten in de NGT te tolken in het Nederlands. Uiteindelijk hebben we hiervan afgezien. In de eerste plaats was een simultane vertolking in het gesproken Nederlands niet mogelijk geweest omdat de volgorde in de Nederlandse vertaling van August Willemsen en de vertaling in de NGT niet dezelfde woord- en zinsvolgorde heeft.

Om een eenvoudig voorbeeld aan te halen uit het hoofdstuk *Over de vertaling*:

De dichtregel:

Dijen billen dijen

wordt in NGT:

Billen dijen billen

De toehoorders zouden dan het gebaar voor 'billen' hebben gezien, terwijl ze het woord 'dijen' gehoord zouden hebben.

Dit is nog maar een eenvoudig voorbeeld. Een andere zinsvolgorde brengt grote problemen met zich mee. Het zou een mogelijkheid zijn geweest om de gesproken tekst tijdens een dansfragment voor of na het gedicht te laten horen. Dat had er echter toe geleid dat de 'geluidsband' van de voorstelling van begin tot eind volgestouwd zou zijn met geluid. Bovendien zouden gesproken teksten de sfeer van de voorstelling, opgeroepen door de beweging en de gebarentaal, en de sferische muziek, hebben doorbroken.

Vandaar dat we ervoor hebben gekozen om - met toestemming van de uitgeverij De Arbeiderspers - de teksten van de Nederlandse vertaling van de gedichten die in de voorstelling voorkomen, op te nemen in een programmaboekje. Bezoekers ontvingen dit programmaboekje voorafgaande aan de voorstelling, zodat zij de teksten (globaal) tot zich konden nemen.

Een grote groep bezoekers heeft de teksten trouw van te voren bekeken, het boekje dichtgeslagen en vervolgens met enige voorkennis open de voorstelling bekeken. Een andere, kleinere groep las de teksten met opzet niet van te voren. Toen ik een ouder echtpaar erop attendeerde dat het de bedoeling was dat ze de teksten van te voren zouden lezen, reageerden ze laconiek: 'Ja, dat weten we wel, maar dat willen we niet. We vinden het veel leuker om eerst gewoon te kijken en daarna pas de teksten te lezen.'

Een derde, nog kleinere groep stoorde zich er aan dat er tijdens de voorstelling niet voldoende licht was om de teksten te lezen. Sommigen probeerden toch om in het donker te lezen, waardoor

ze delen van de voorstelling misten. Het ging meestal om bezoekers die vlak voor de voorstelling het theater waren binnengekomen en daardoor niet in de gelegenheid waren geweest om de teksten vooraf te lezen. Helemaal bont maakte Bianca Stigter, kunstreducteur van de NRC Handelsblad, het. Zij was wel op tijd, las de teksten van te voren zelfs meerdere malen, nam vervolgens het boekje op schoot om erin te kunnen lezen tijdens de voorstelling, wond zich erover op dat het daarvoor te donker was, haakte vrijwel in het begin al af, 'omdat ik al bij het eerste gedicht de draad kwijt-raakte'.

Andere representanten reageerden iets minder gestresst. Ze kwamen met ideeën als een boventiteling, zoals ook bij buitenlandse opera's te zien is. Anderen wilden graag weten wanneer een gedicht begint en wanneer een dans. Blijkbaar - en dat was voor ons van te voren volkomen onvoorstelbaar - kon niet iedereen het verschil zien tussen gebarentaal en dans. In de videoregistratie zijn we aan deze wens tegemoet gekomen door de titel van het gedicht in beeld te laten komen, vlak voordat het gedicht wordt gedeclareerd.

Andere suggesties die gedaan zijn om het ontbreken van een tolk op te lossen zijn:

- voorafgaand aan de voorstelling de gesproken teksten van de gedichten laten horen
- in de foyer uitvergroete vertalingen van de gedichten aan de muur hangen.

Met beide suggesties hebben we niets gedaan, omdat deze ook geen oplossing hadden betekend voor mensen die (te) laat komen.

De expressiviteit van de gebarentaal

Hoewel de expressiviteit van de gebarentaal door de meesten als een positief element werd genoemd, was voor sommigen die expressiviteit te heftig, te dicht op de huid. Om een voorbeeld te noemen: bij het gebaar voor 'tongen' kronkelen twee wijsvingers om elkaar, zoals tongen in een mond bij een tongzoen. Daarnaast is ook de tong van de performer te zien. Voor niet-doven kan dat een schok zijn, terwijl de gezichtsexpressie en de bewegingen van de mond taalkundig gezien een onderdeel zijn van de taal. Dove toeschouwers waren dan ook niet geschokt.

Hetzelfde geldt voor 'zuigen en gezogen worden door de liefde'. Daarbij maakt de dove performer met beide handen de gebaren voor 'zuigen en gezogen worden' en met de mond een zuigende beweging.

Ondanks deze vraag- en kritiepunten heeft de voorstelling *O Amor Natural* bewezen dat er een publiek is voor voorstellingen in de Nederlandse Gebarentaal, zowel onder doven als niet doven.

**B
I
J
L
A
G
E**

1

recensies

Erotische poëzie als dansant handenspel

Theater

Hanny Alkema

AMSTERDAM – Het wulpse gebaar van de dubbele halfronding waarmee een vrouwenlichaam wordt aangeduid, is universeel. Hij wordt ook in gebarentaal – de spreektaal van doven – gehanteerd, zo is te zien in 'O Amor Natural' door het dovenensemble Handtheater.

Het is een van de weinige keren, dat ik een gebaar direct oppik. Gebarentaal heeft namelijk een volstrekt eigen idioom en grammatica. Zomin als doven ons kunnen horen, kunnen horenden gebarentaal verstaan. Gewoonlijk laat Handtheater daarom de voorstellingen simultaan vertalen door een sprekende tolk. Dit keer is dat nagelaten en dat blijkt een verademing. Verlost van de monotonie van een eenstemmige vertaling moet je je wel concentreren op de gebarentaal zelf en die is verrassend expressief, heel goed in staat om een sfeer, emoties en andere gevoeligheden op te roepen. Nu is in dit geval het onderwerp er ook wel naar.

Handtheater heeft zich laten inspireren door de erotische poëzie van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade (1902-1987), waarover Hedy Honigmann een paar jaar geleden al een prachtige documentaire heeft gemaakt, onder De Andrade's eigen titel 'O Amor Natural', ofwel: de liefde natuurlijk. 'O Amor Natural' is een ritmische voorstelling, waarin een twaalfstal gedichten wordt afgewisseld met dans. Als de acteurs zich swingend en heupwiegend over de vloer bewegen, zou je zweren dat ze de muziek kunnen horen. Dat komt door een geraffineerde compositie van Alan Purves met een subtiele cadans tussen natuurlijke klanken en sensuele muziekinstrumenten, waaronder de *flûte Indienne*.

Fungeren de dansen adequaat als overgang, de declamatie van de gedichten is boeiender, dansanter zelfs. Aan de manier waarop de handen woorden,

zinnen vormen, kun je het thema aflezen. Strelend bezingen zij de zoetheid van de liefde, soms krachtiger of het tempo verhogend als de passie feller is, of andere lichaamsdelen gebruikend om de tekst een nog directere zeggingskracht te geven. Als een actrice haar mond aanraakt en dat gebaar steeds groter en wijder maakt, zie je als het ware de verzen 'alles is mond en mond en mond/ negenezestigvoudig tongenmond' verschijnen. En als een acteur met een verbaasd geamuseerde blik – ook de mimiek speelt een niet te veronachtzamen rol – eerst een aureool om zijn hoofd trekt en dan om zijn kruis, moet dat haast wel slaan op De Andrade's regel 'Nooit had ik gedacht dat ik een god tussen mijn dijen had.' Suggestief is het uitbeelden van rijm in herhaling of in het overnemen door anderen van een gebaar.

Dat regisseuse Mieke Julien 'O Amor Natural' laat spelen door een ouder en een jonger trio van twee mannen en een vrouw, sluit mooi aan bij de intentie van De Andrade (die de bundel op hoge leeftijd schreef), dat het genot van lichamelijke liefde zich niet beperkt tot de jeugd. In handen van Handtheater is het gevisualiseerd tot fysieke poëzie, waar het publiek bij de première in het Amsterdamse Felix Meritis voelbaar van genoot, al hoorde je dat niet aan het applaus. Dat zag je: een dovenpubliek toont zijn bijval met als vlinderende vlaggetjes boven het hoofd wapperende handen.

De voorstelling 'O Amor Natural' is geënt op de eigenheid van de gebarentaal. Voor het eerst zet Handtheater hiermee in het grensgebied van cultureel welzijn een heel voorzichtig stapje richting kunst.

'O Amor Natural' door Handtheater; tournee, onder meer te zien in Groningen op 11 en 12 november, in Alphen a/d Rijn op 10 januari 2001, in Amsterdam op 21 januari, in Nijmegen op 3 maart, in Maastricht op 16 maart, in Den Bosch op 25 april, in Vlaardingen op 10 mei. Voor meer info: 020-4123821.

J A Z Z

Kikker kwaakt sensueel en hypnotiserend

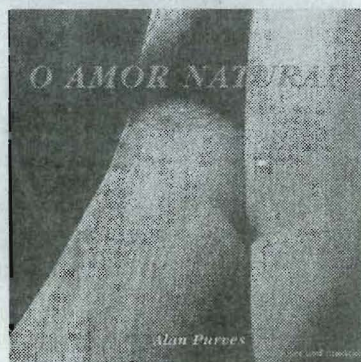
Alan Purves: *O Amor Natural*. (eigen beheer)

Met gemak wint Alan Purves de prijs voor de wonderlijkste cd van het afgelopen jaar. *O Amor Natural* bevat muziek die de Schotse, in Nederland wonende slagwerker componeerde voor de gelijknamige productie van het Nederlands Handtheater, een gezelschap van dove acteurs, dat voorstellingen maakt in NGT (Nederlandse Gebarentaal).

Dat klinkt intrigerend, en de omschrijvingen uit de Handtheater-brochure prikkelen de fantasie nog meer: *O Amor Natural* ('de liefde natuurlijk') is een dans- en poëzievoorstelling, waarin zes dove acteurs de erotische gedichten van Carlos Drummond de Andrade declameren in NGT, waarbij ze uitgaan van de vertaling van August Willemsen. In dit alles vervult Purves' muziek een curieuze sleutelrol: ze ondersteunt de handelingen, terwijl ze (uiteraard) onhoorbaar blijft voor de acteurs en de doven in het publiek.

Hoe het zij, de muziek is meesterlijk. Percussie lijkt niet het aangewezen instrument om sensuele, laat staan erotische stemmingen te verklanken, maar Purves demonstreert hoe het kan. Als een *one man band* zet hij op kleine rasp-, schud- en slaginstrumenten (in het cd-boekje geïdentificeerd als *ghost tubes*, *lama nails*, *wee bell*, *bodhran* en *happy apple*) een scala aan subtiel hypnotiserende ritmen in beweging, vaak stil en spaarzaam, maar met een rijkdom aan gedempte nuances en suggestieve details.

Verleidelijk zijn *Bumhoney*, dat broeierig begint met een krekkel en een kwakende kikker en *Ear Eye Nose You*, dat onontkoombaar afstoomt op een ontlading. De zoete roes van *O Amor Natural* gaat definitief kopje onder in het bedwelmende *Love Beats*. Dit lome, triphop-achtige stuk klinkt bedrieglijk elektronisch, maar is puur natuur – net als Andrades' poëzie: 'billitaal neukobil billetief billetief.' Bestellen via www.handtheater.nl

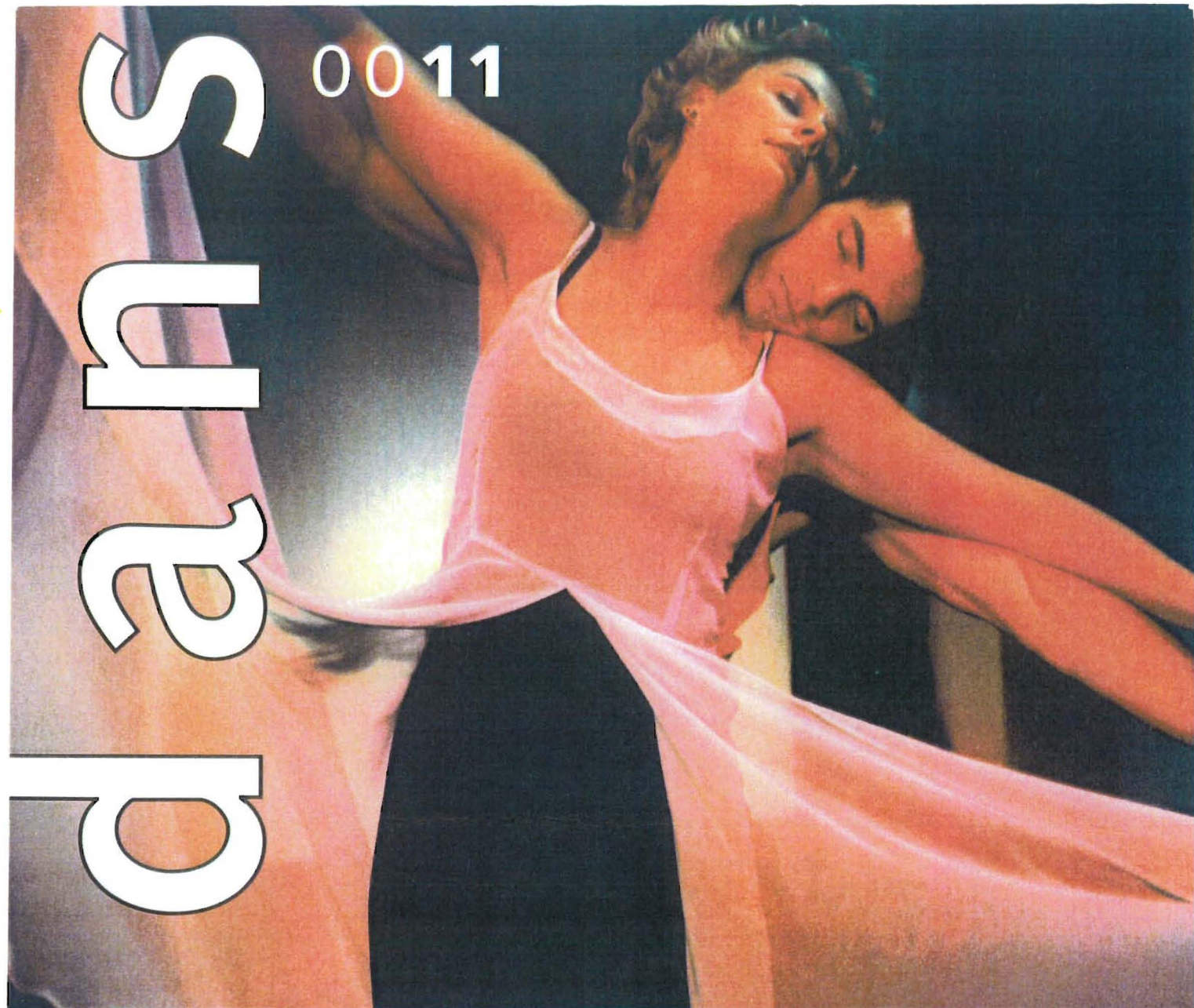

Alan Purves
O amor natural

stemmen voor soloinstrument spelen.

De jaargetijden zijn netjes over de generaties verdeeld. In *De lente* horen we kleuterstemmetjes ('nuuw vogels, ammòl babyvoogeltjes'), in *De herfst* mopperende mannen ('òtkèèke dègge oewe nèk nie brikt van de gladdighèt van de blaojer'), en in *de Winter! de Winter!* kijken bejaarde Tilburgers terug op vroeger: 'ge waart blij dègge 'n stukske spek had.' De 85-jarige mevrouw Goossens krijgt terecht aparte credits voor haar aandoenlijk valse 'de herderkes lagen bij naa-aa-aagte'.

America's spraakorgel is nog niet aan het eind van zijn Latijn. Na Tilburg wil de componist de tongval van Brussel en Amsterdam onder handen nemen.

dans

0011

'mijn talent is choreografie'

Nanine Linning werkt hard voor haar succes

terugblik op DANS00

erotische poëzie in *O Amor Natural*

alles is mond en

erotische poëzie en dans versmelten

Een jonge vrouw volgt met haar handen de lijn van haar mond in een golvende beweging, en maakt die steeds groter en groter. Het is een dans van haar handen, maar dat niet alleen. Het is een zin: 'alles is mond en mond en mond en mond/negenenzestigvoudig ton-genmond', weergegeven in gebarentaal. De tekst maakt deel uit van *O Amor Natural*, een poëzie- en dansvoorstelling van het Handtheater, gebaseerd op erotische gedichten van Carlos Drummond de Andrade.

foto Syll Schaap

Jeannette Schueler

De jonge vrouw is blond, springerig, heeft een gulle lach en een uitdagende blik. Ze danst met twee jonge mannen, Ali en Rudy, gespierd en soepel. Dan zijn er twee oudere mannen en Will, een vrouw die 45 jaar lijkt, maar 60 is. Ze maken gebaren over zinnen, zuchten, een vochtig ballet, zuigen en gezogen worden. Gebaren, want de zes performers zijn allemaal doof.

O Amor Natural gaat over erotiek. Billen, een stijve, het klinkt allemaal erg plastisch. En toevallig is gebarentaal ook erg direct. Dus bij een stijve gebaart de man met zijn wijsvinger bij zijn kruis en wijst die vinger langzaam naar omhoog. Mieke Julien, regisseuse, legt uit: 'De blik bepaalt nu of het een obscene

gebaar is of niet: kijkt hij er geil bij of intens verrast? De expressie van het gezicht bepaalt de inhoud van de boodschap.' De voorstelling is steeds licht en sensueel en wordt nergens obscene.

moderne dans en tango

O Amor Natural ('De liefde natuurlijk') is een bundel erotische gedichten van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade. De gedichten zijn vertaald door August Willemsen en verschenen bij de Arbeiderspers. Ze vormen de basis voor de poëzie- en dansvoorstelling *O Amor Natural* door het Handtheater. Vier mannen en twee vrouwen dragen de gedichten voor in gebarentaal, afgewisseld met stukken moderne dans

en tango. Mieke Julien ontwikkelde dit idee en werkte de voordracht van de gedichten uit.

Choreografe Maxi Hill ging met drie jonge performers aan de slag voor de delen moderne dans. Tangoleraar Juan Tages leerde de tangostukken aan de drie oudere performers. Uiteindelijk moet het allemaal tot een geheel gesmeed worden. Als ik kom kijken, zijn ze hard bezig met het maken van overgangen. 'We hebben nog vier weken voor de première', zegt Mieke Julien in de foyer van het Handtheater. 'Maar het begint te komen.' Terwijl ze praat maakt ze onwillekeurig ook de bewegingen in gebarentaal. Zo kunnen de doven die in de foyer staan, haar ook verstaan.

mond en mond

tot *O Amor Natural*

Mieke Julien en Maxi Hill zijn beiden horend, maar beheersen de gebarentaal goed. Het is een voorwaarde om met het Handtheater te kunnen werken.

samenwerking

Het Handtheater maakt voorstellingen met dove acteurs en dansers. Zo was er in 1997 de theatervoorstelling *De man, de stad en het boek*, gebaseerd op het boek *Opmerkingen van een dove & stomme* van de 18de-eeuwse dove Fransman Pierre Desloges. Het verhaalt over zijn leven, hoe hij als kind na een ziekte doof werd en jarenlang met niemand kon communiceren, totdat hij in Parijs de gebarentaal leerde en een eigen leven kon opbouwen. Andere voorstellingen waren *Theo en Vincent* (1999) en *Versteend verdriet* (2000). Drijvende krachten achter het gezelschap zijn de dove acteur John van Gelder en Mieke Julien. 'We leerden elkaar kennen naar aanleiding van een theatrale ontmoeting tussen dove en horende jongeren', aldus Mieke Julien. 'Ik wilde de gebarentaal leren. John wilde graag theater maken. Ik heb me de taal eigen gemaakt en toen zijn we samen begonnen aan een theaterstuk.' Samen met enkele anderen richtten zij het Handtheater op. In de loop der jaren ontstonden samenwerkingsverbanden. Zo werd choreografe Maxi Hill gevraagd om de dans bij verschillende producties te maken. Maxi leerde ooit de gebarentaal 'omdat het óók beweging is'. Zij maakte de choreografie voor drie dove oudere mannen in *Rap*, een rapproject van Frascati.

gevoel voor beweging

De voorstelling *O Amor Natural* heeft een merkwaardige ontstaansgeschiedenis. Tweeënhalf jaar geleden werd er al een start gemaakt met het project. De danseres met wie Maxi Hill toen werkte kreeg een zware blessure waardoor ze moest stoppen. In april 1999 startte Maxi Hill opnieuw met drie andere dansers. 'Zij hadden geen enkele dansachtergrond', aldus Maxi. 'Ze moesten helemaal leren dansen, hun lijf te voelen. In het begin was het moeilijk om in te schatten wat ze zouden kunnen. Dit is toch een professionele productie. Dat was dus de uitdaging voor mij.' Hoe kwam ze aan deze dansers? 'Ali is uit de disco gehaald, geloof ik. Rudy is automonteur, Ali volleybalt en Ilse heeft opleiding tot modeontwerpster gevolgd

en is nu docent in Nederlandse Gebarentaal.' Het is dan ook bijzonder dat ze in negen maanden tijd zulke mooie dans heeft weten te maken met deze mensen. Maar Maxi heeft vaker met dit bijtje gehakt: ze werkte met gevorderde amateurs in Buitenkunst en met de jongeregroep Artisjok Nultwintig. Bovendien: 'Het voordeel van doven boven horenden is dat ze gevoel hebben voor beweging. En ze weten hoe ze expressie in hun beweging moeten leggen, want dat is de essentie van hun gebarentaal. Veel van de betekenis ligt in het gezicht. Ze zijn dus heel expressief in hun gezicht. Ik moest hen zelfs uitleggen dat ze hun gezicht niet zo zwaar hoeven uit te drukken. Maar dat zijn ze zo gewend.'

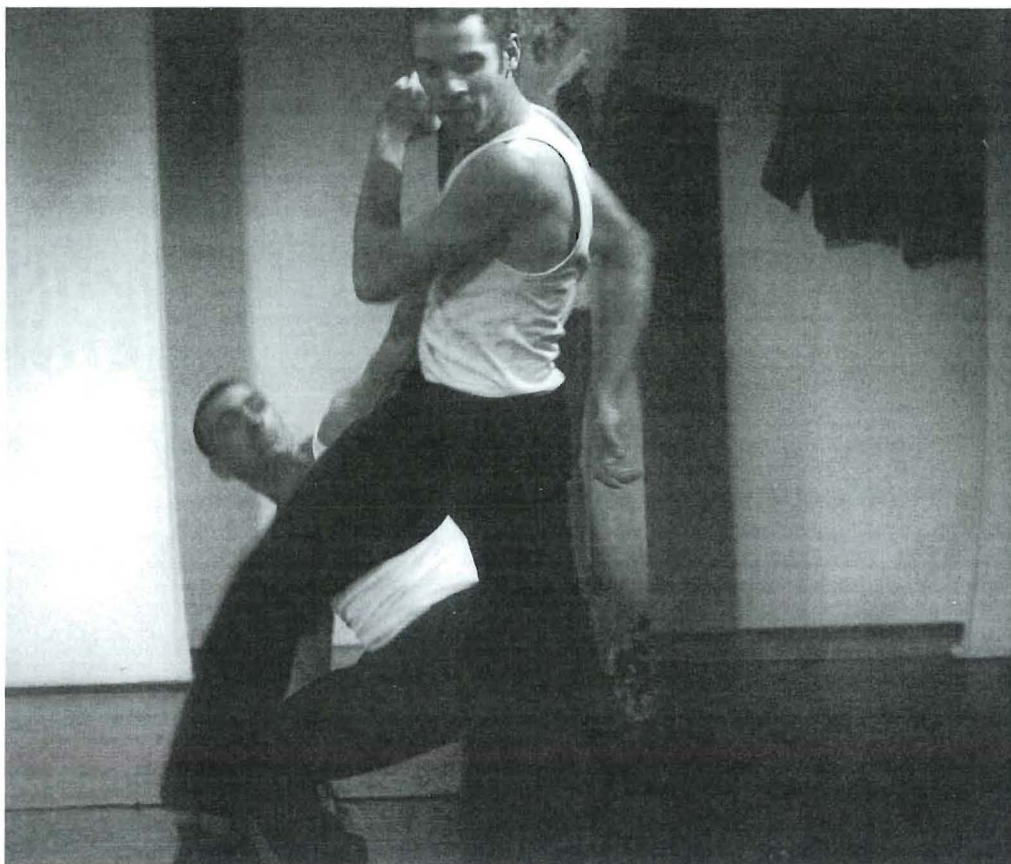
passie

Maxi vertelt hoe ze te werk is gegaan: 'Het startpunt van ieder dansonderdeel is de poëzie. Iedere dans hoort bij een gedicht. Bij ieder gedicht heb ik gedacht: welk gevoel hoort erbij? Gaat het over een relatie, is het een mannelijk of een vrouwelijk gevoel? Dat heb ik allemaal opgeschreven en ben ik gaan uitwerken.' Hoe vindt ze het om erotisch als onderwerp te hebben? 'De dans is absoluut

niet shockerend. Het is wel heel sensueel. Ik werk op de lichte kant, de blik, de passie. Het is geen seks wat je op toneel ziet.' Dat is inderdaad waar. De dans geeft op de juiste momenten lucht in de voorstelling. De voordracht van de gedichten in gebarentaal is daarentegen zwaarder, directer, want het is een letterlijke taal, die je wilt verstaan. Overigens is die gebarentaal voor een leek ten dele te begrijpen, maar het is zeker aan te raden de gedichten van tevoren even te lezen. Al lees je maar voor aanvang van de voorstelling het programmaboekje door. Dat bevat namelijk alle veertien gedichten die in de voorstelling gebruikt zijn. Dan lees je bijvoorbeeld 'Billehoning billekleur bil-lelelie billelief/ billewet billestilleblauw billebrood' enzovoort. In de gebarentaal zie je dan dat iemand als het ware zijn handen onder twee billen legt, een gebaar dat in steeds verschillende variaties terugkomt. Met enige hulp is de gebarentaal dus wel te begrijpen.

zwaaien

Een bijzonder element is de muziek. Deze is opgebouwd uit verschillende lagen. Dat wil zeggen, ritmes lopen in lagen over elkaar heen. Alan Purves, de componist, heeft de dans bekeken toen →

die klaar was. Hij heeft bekeken welke sfeer er was in ieder onderdeel. De dans is dus zonder muziek gemaakt. Daarna is hij er muziek bij gaan maken. Hij heeft het ritme van de bewegingen in geluid omgezet.

De muziek bestaat niet uit melodieën, het zijn klanken en geluiden, ritmes, sferen. En omdat die ritmes alle kanten op kunnen, heb je de indruk dat de dans perfect op de muziek gemaakt is. Je vergeet als kijker volkomen dat de performers niks horen. De accenten komen steeds prachtig uit. Maar de volgende keer zal het steeds anders zijn, zal het accent steeds anders vallen. En zal het steeds kloppen.

Dan komt het slot, een mooi en warm duet. Een spel met een ballon die draait tussen man en vrouw. Het licht gaat uit, de spelers buigen, en dan.... blijft het vreemd stil. Ik kijk om me heen en zie iedereen met twee handen in de lucht zwaaien. Klappen in gebarentaal is ook zonder geluid. Ik steek mijn handen in de lucht en zwaai mee. Zo voelt dat dus. Even, een uur lang, is de wereld van de doven voor me open gegaan. •

Toch subsidie voor het Handtheater

Door de verruiming van het cultuurbudget met jaarlijks veertig miljoen gulden krijgt het Handtheater de komende vier jaar toch structurele financiële ondersteuning. In een persbericht noemt het ministerie van OCenW het Handtheater een gezelschap 'dat een unieke functie vervult op het terrein van theater met en voor doven'. De groep krijgt van de ministeries OCenW en VWS gezamenlijk een bedrag van 400.000 gulden per jaar. Het gezelschap had dit bedrag ook aangevraagd, maar de Raad voor Cultuur adviseerde negatief, omdat de artistieke kwaliteit van de voorstellingen nog niet voldoende zou zijn. Door de verhoging van het budget voor cultuur komt het Handtheater nu toch voor subsidie in aanmerking.

Speellijst *O Amor Natural* door Handtheater:

- **11 en 12 november 2000** Groningen, Prinsentheater
- **3 maart 2001** Nijmegen, Steigertheater
- **25 april 2001** 's-Hertogenbosch, Theater aan de Parade
- **10 mei 2001** Vlaardingen, Stadsgehoorzaal

Informatie: Handtheater (020) 412 38 21 of (020) 689 56 57 (teksttelefoon en fax).

Gebaren over seks

Gebarentaal krijgt steeds meer erkenning, ook in het theater. Het Handtheater kreeg dit jaar voor het eerst structurele subsidie van het rijk. Nu reist dit gezelschap van dove acteurs door het land met een voorstelling over de pikante gedichten van Carlos Drummond De Andrade. Hoe gebaar je 'lekkere billen'?

Door Wijbrand Schaap

DEN HAAG - Nog nooit zal het bij de jaarlijkse dodenherdenking zo stil geweest zijn als afgelopen vrijdag in het Haagse Literair Theater Branoul. Al werd er nog volop geconverseerd. Immers, toen om acht uur een luide gong klonk, ging dat voorbij aan zeker de helft van het aanwezige publiek. Zij zetten hun geanimeerde conversatie voort tot zij er door hun vrienden, die de gong wel hadden opgemerkt, op werden gewezen dat 'twee minuten stilte' betekent dat je ook je handen stil moet houden.

Je zou bijna jaloers worden op dove mensen. Bijna, natuurlijk, want niemand zal vrijwillig het geluid van kwinkelerende vogeltjes, een vet nummer van Anastacia of een fuga van Bach inleveren voor dat éne ding waarmee de dove van tegenwoordig horende mensen te slim af zijn: gebarentaal. Al duurt dat niet lang meer: jongeren die -nog- kunnen horen hebben de gebarentaal ontdekt als een perfect communicatiemiddel op dance-parties. Hoe oorverdovend hard daar de muziek ook staat, wanneer je in een beetje aardig licht staat kun je met geestverwanten over alles 'praten'.

„Ik vind Nederlands maar een saai, kille taal. Gebarentaal is

veel rijker. Daar kan ik zoveel meer gevoelens in kwijt.” De medewerkster van het Handtheater vertelt het, via haar tolk, met een ontwapenend enthousiasme, en zelfs met trots. Ze is doof, maar beschouwt dat allerminst als een handicap. „Met gebarentaal kan ik over alles praten. En het ziet er toch prachtig uit.” Dat klopt. Sierlijke hand- en armbewegingen,

Handtheater krijgt erkenning

aangevuld met een mimiek waar de gemiddelde horende Hollander spieren voor zou moeten aanspreken die al eeuwen geleden voor het laatst zijn gebruikt, het is een genot om te zien.

Mieke Julien, een horende Amsterdamsse met veel dove vrienden, is al heel lang bezig om juist die kracht van de gebarentaal in te zetten voor het theater. Elf jaar geleden richtte ze het Handtheater op, en na jaren op amateurbasis gewerkt te hebben, krijgt het gezelschap sinds 1 januari overheids subsidie. „Het is nog maar voor een deel subsidie uit de kunstpot. De rest krijgen we nog van Welzijn en Volksgezondheid. Daar moeten we dus de komende vier jaar aan gaan werken: dat gebarentaaltheater volledig als kunst wordt erkend.”

Het Handtheater werkt daar nu aan met een wel heel ambitieus project. Het gezelschap ver-

taalde de posthume erotische gedichten van Carlos Drummond de Andrade uit het Portugees naar de Nederlandse Gebarentaal. Deze bundeling, met de titel *O Amor Natural*, was eerder het onderwerp van een buitengewoon innemende filmdocumentaire van Hedy Honigman: oude mensen werden in Brazilië op straat en thuis geconfronteerd met deze, op zijn zachtst gezegd openhartige, teksten. Een weemoedige ode aan de erotiek was het. De gebarentaalvoorstelling wordt nu voor een horend én doof publiek gebracht, waarbij de horenden de gedrukte tekst erbij krijgen.

Maar hoe doe je erotiek in gebarentaal? Gebaren over seks lijken tenslotte allemaal wat banaal, hoe universeel ze ook zijn. Om daar poëzie in gebaren van te maken, is nogal wat nodig. In haar lezing, die ze deze avond voorafgaand aan de voorgedragen gedichten houdt, geeft Mieke Julien een voorbeeld: „In het gedicht 'Billehoning' komt een zin voor die in het Nederlands als volgt klinkt: 'Billeril, billering, bil meer dan bil.' Daar zitten woorden in die niks betekenen, maar die wel leuk klinken. Voor de gebarentaal-versie keerden we terug naar de originele tekst. Daar staat, in het Portugees: 'Grote bil, kleine bil, bil meer dan bil.' Dat ziet er in gebarentaal veel leuker uit.” En inderdaad: het bil-gebaar dat op

Het Handtheater met *O Amor Natural*.

Foto Syll Schaap

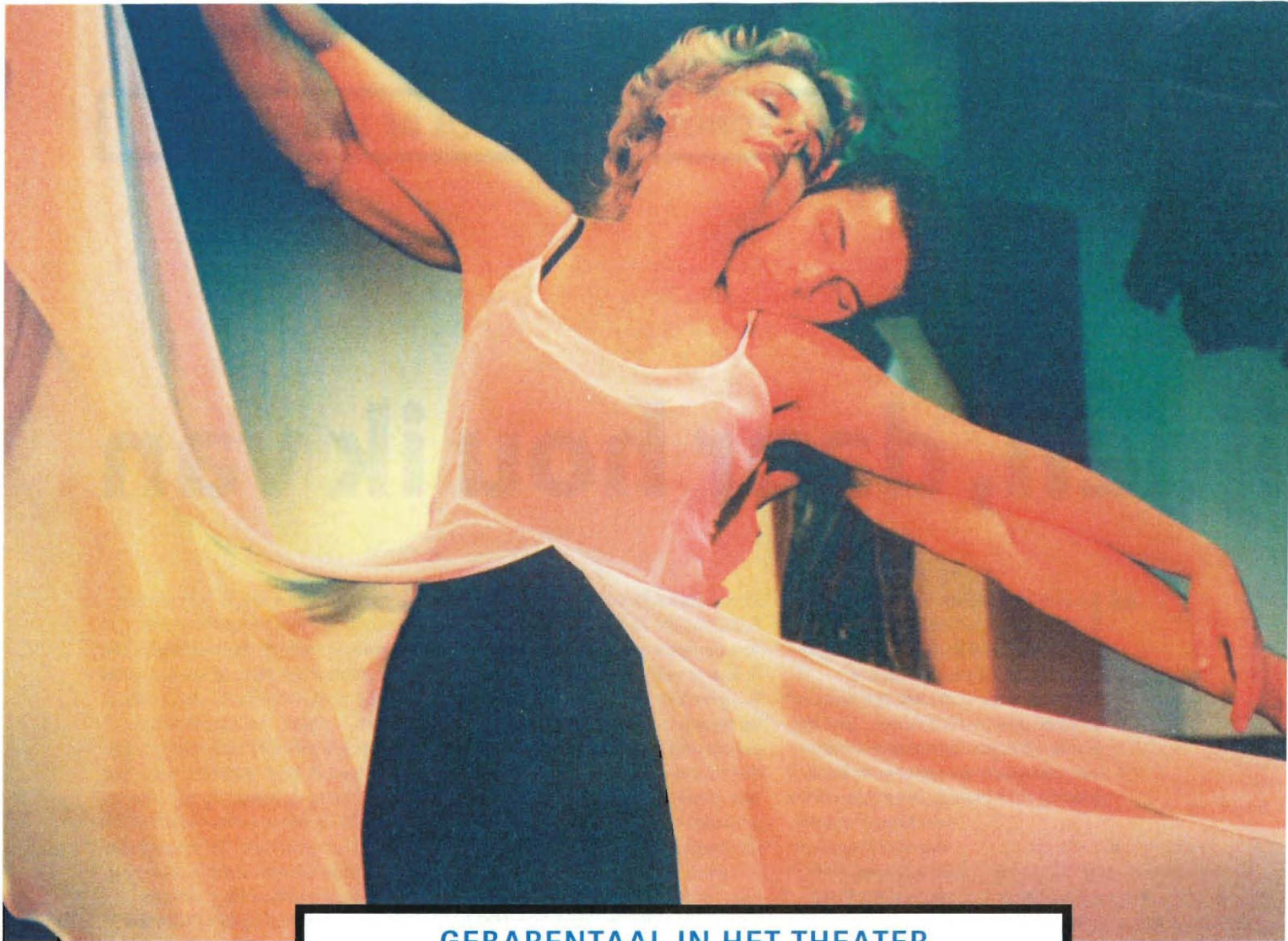
zich eenvoudig en nogal banaal letterlijk voor de gebold uitgestoken handen ligt, is in die combinatie opeens heel aardig om te zien. En door de overeenkomst in gebaren 'rijmt' het ook, zoals Julien uitlegt.

De gebaarde beelden hebben poëzie. Ze zijn ook komisch, zelfs voor de Zweedse dove die deze avond bijwonen. Ieder land heeft tenslotte zijn eigen gebarentaal, waardoor een Zweed en een Nederlander elkaar niet per se hoeven te begrijpen.

Maar zoals horende mensen in internationale conversaties ook regelmatig met handen en voeten moeten praten, zo doen dove dat ook. Alleen gaat dat wat vanzelfsprekender. En, tja: bips is bips,

daar zijn alle mensen het over eens. Gebarentaal is minstens even rijk als spreektaal. De gebaren zijn ook geen letterlijke uitbeeldingen van bestaande woorden. Daardoor zijn ze voor iemand die de taal niet machtig is lastig te volgen. Toch blijkt de taal der liefde tamelijk universeel. Twee horende jongens hadden het in de pauze voorzien op twee Zweedse doventolken. Ze probeerden de belangrijkste kennismakingsgebaren uit. Dat ging al heel aardig. Het bleef heel kuis, maar het contact was gelegd.

O Amor Natural door het Handtheater is nog op diverse plaatsen in het land te zien. Inl.: www.handtheater.nl

GEBARENTAAL IN HET THEATER

'O Amor Natural'

Op 28 oktober 2000 ging "O Amor Natural" in première. Een gecombineerde dans- en poëzievoorstelling van het Handtheater, een gezelschap van doven.

Mieke Julien, regisseur van het theater: "Voor de dovgemeenschap is het van belang dat er een groep is die zich met podiumkunsten bezighoudt."

Tussen het geroezemoes in het café van het Amsterdamse theater Felix Meritis communiceert een groep mensen via gebarentaal. Het is een boeiend schouwspel. Hun armen, handen en vingers maken lenige bewegingen. Maar ook hun gezichten en lichamen doen mee en geven intonatie aan wat ze te zeggen hebben. De mensen vormen een deel van het publiek dat komt voor 'O Amor Natural' - De Liefde Natuurlijk."

De titel van de voorstelling is afgeleid van de gelijknamige film van Hedy Honigmann, waarin oude mensen de erotische verzen voorlezen van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade. Mieke Julien, regisseuse van het Handtheater, zag de film toentertijd en was zo onder de indruk dat ze besloot de gedichten als leidraad te gebruiken voor een voorstelling. Nu declameren zes dove mensen, vier mannen en twee vrouwen, in Nederlandse gebarentaal veertien erotische gedichten. De start is dynamisch. Twee jonge jongens met gespierde armen in strakke mouwloze T-shirts komen op. Ze voeren met grote vloeiende gebaren een hanengevecht om een jonge vrouw die zich niet zomaar ge-

“Beter is het om doven apart op te leiden. De theatercultuur is anders dan bij horenden”

wonnen geeft. Drie oudere acteurs (ook twee mannen en een vrouw) dragen daarna, tijdens een tango, het gedicht: “De vloer is bed” op.

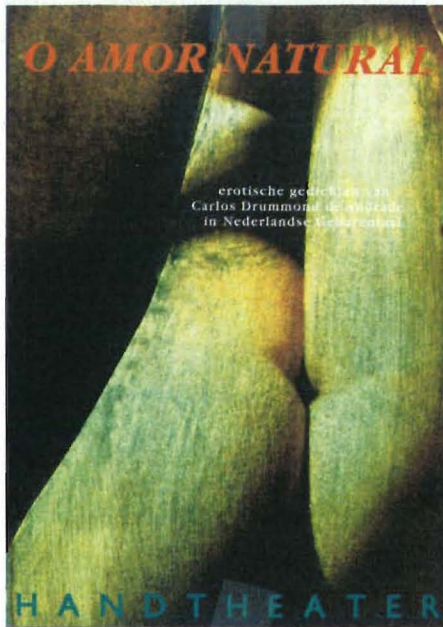
*De vloer is bed wanneer de liefde overmant.
Op hoogpolig tapijt of op het hardst pakket,
als liefde om naar bed te gaan niet wachten kan,
vormen wij lijf aan lijf het vochtige ballet.
Om uit te rusten van het liefdesspel gaan we naar bed.*

Hypnotiserende muziek van natuurgeluiden en klanken volgt de gebarentaal en de dans. Acht ritmes heeft de componist Alan Purves in zijn muziek verwerkt, zodat elke beweging van de dove spelers gemakkelijk samenvalt met één van de ritmes. De gedichten zijn voor het horende publiek ook te volgen. Via een van te voren uitgereikt tekstboekje.

Slechts één acteur

De voorstelling kwam niet zomaar tot stand, want bij het Handtheater is sprake van slechts één acteur, Jean Couprie (57), die een professionele opleiding heeft gedaan. Hij was de eerste in Nederland en in zijn tijd de enige: “Omdat mijn vader bij het toneel zat, kwam ik daar al vroeg mee in aanraking. Maar het kwam nooit in mij op dat ik ooit zelf iets in die richting zou gaan doen. Pas toen ik zestien jaar was en mijn vader mij meenam naar een mimespel, zag ik dat daar wel mogelijkheden lagen voor mij. Vanaf dat moment ben ik gaan spelen, maar pas na mijn veertigste heb ik mij ontwikkeld tot beroepsacteur”, gebaart Jean. Hij volgde de opleiding drama in Utrecht waar hij individuele lessen kreeg en studeerde met een tolk.

De andere acteurs hebben die kans nooit gekregen of zagen de mogelijkheid gewoon niet. Neem het verhaal van de twee ouderen. Dirk Kerkhoven (56): “Vroeger waren heel veel dove mensen niet bewust van hun eigen creativiteit. We moesten leren rekenen, schrijven, spreken en liplezen. De gebarentaal werd onderdrukt. Er waren toen geen creatieve uitingen voor ons. Maar doordat de dovengemeenschap veel strijd heeft geleverd, mogen dove kinderen nu wel gebaren maken op school. Daardoor kunnen ze veel meer zichzelf blijven en zich op een creatieve manier uiten.” ‘O Amor Natural’ is de

tweede voorstelling van het Handtheater waaraan Kerkhoven meedoet. Voor Will Hendriks (59) is het de eerste: “Vroeger speelde ik in theatergroep KIOS (Kunst in onze stilte) van een dove man, maar toen dat theater ophield te bestaan, ben ik ook gestopt.” Het instuderen van de dans kostte de acteurs veel moeite. Kerkhoven: “We horen de muziek niet en ik heb geen dansbenen. Ik moest ontzettend doorzetten. Soms had ik er ronduit de balen van.” Hendriks: “We hebben zo intensief gerepeteerd maar uiteindelijk is het gelukt. Ook omdat wij een heel goed team vormen.”

Oprichting

De geschiedenis van het Handtheater gaat terug naar het moment dat de horende regisseuse Julien (voormalig journaliste/schrijfster en medebedenker van het kinderprogramma Achterwerk in de kast) en de dove John van Gelder besloten een solovoorstelling te maken in Nederlandse gebarentaal. Toen Julien later andere

“Ik hoor de muziek niet en heb geen dansbenen”

doven ontmoette die eveneens de wens hadden om te spelen, was de oprichting in 1990 een feit.

Twee projecten per jaar voerden ze toen uit. Eén voor kinderen en één voor volwassenen. Totdat ze drie jaar geleden een geschikte locatie vonden aan de Amsterdamse Bilderdijkkade en Julien en Van Gelder samen met nog twee vaste krachten zich fulltime gingen inzetten voor het Handtheater.

‘O Amor Natural’.

Tot en met mei 2001 door heel Nederland.

Inlichtingen: Handtheater,

telefoon 020-4123821, fax 020-6895657.

Er kwamen steeds meer mensen bij. Nu voeren ze met zo'n twintig acteurs tussen de twintig en 75 jaar, ruim vijftien projecten per jaar uit.

Julien: “Voor de dovengemeenschap is het van belang dat er een groep is die zich met podiumkunsten bezighoudt. We stimuleren kinderen en jongeren om iets met theater te doen. Voor de podiumkunsten in het algemeen hebben we als Handtheater een toegevoegde waarde. We vertalen werken naar de Nederlandse gebarentaal. Het Nederland Dans Theater heeft in haar choreografie daar een aantal keer gebruik van gemaakt. Een van onze actrices heeft een rol in een Nederlandse film. We hebben een reservoir van dove acteurs die we kunnen casten en begeleiden.”

De houding van de horenden in het algemeen ten opzichte van doven in Nederland is de laatste jaren sterk veranderd, vindt Julien. “Tien jaar geleden werden mensen nog uitgejouwd als ze gebarentaal gebruikten. Nu kun je gewoon in het openbaar gebaren. Er komen zelfs mensen vragen waar ze een cursus kunnen doen.”

Doven apart opleiden

Ondanks de emancipatie van de doven en hun gebarentaal in de Nederlandse theaters en daarbuiten, pleit het Handtheater niet persé voor het toelaten van doven op de bestaande academies. Couprie, die ooit in Tsjechoslowakije tijdens een internationaal mimofestival voor doven, werd uitgeroepen tot beste speler: “Beter is het om, zoals bij het Handtheater gebeurt, doven apart op te leiden. Een theater heeft te maken met cultuur en bij doven is die anders dan bij horenden. Wij gebruiken veel lichaamstaal en tonen meer onze emoties. Ik heb wel een vijfjarige opleiding aan een academie gevolgd en dat heeft mij een aardige basis gegeven, maar ik kon mijn eigen cultuur daar niet uiten.” “Daarom zijn we blij om voorstellingen te geven voor een publiek dat voor het grootste deel horend is”, gebaart Hendriks. “Het is een manier om te laten zien wat onze cultuur is. Het gaat er niet om dat ze begrijpen wat we zeggen, maar wel dat ze zien wat wij te bieden hebben.”

KARIN VAN LIER

De gebarentaal van de erotiek

Het Handtheater heeft een bewerking voor doven gemaakt van de erotische gedichtencyclus 'O Amor Natural'.

Door WILFRED TAKKEN

AMSTERDAM, 13 JAN. De taal der liefde is internationaal, maar hoe zeg je 'lachend kontje' tegen een dove? Of: 'Lijf aan lijf het vochtige ballet'? Actrice Ilse Jobse draait er haar hand niet voor om. Voor lachend kontje tekent ze twee halve manen in de lucht die ze vervolgens tegen haar gezicht drukt, waarna ze een stralende glimlach tussen twee rode wangen produceert.

Jobse speelt in *O Amor Natural* van Het Handtheater, een toneelbewerking in Nederlandse Gebarentaal (NGT) van de gedichten van de Braziliaan Carlos Drummond de Andrade. Het Handtheater maakt sinds tien jaar theater voor doven en belangstellende horenden, en krijgt nu voor het eerst structurele rijks subsidie.

De acteurs van Het Handtheater zijn doof, maar regisseur Mieke Julien kan horen. Omdat haar man doof is, beheerst ze de gebarentaal. Julien: „Slechts eenderde van ons publiek is doof. Doorgaans laten we voor de horenden die geen NGT kennen, een tolk alles naverellen. Nu delen we boekjes uit met de gedichten, vertaald door August Willemsen. Ook hebben we voor de horenden muziek toegevoegd.”

Tussen surrealistisch beschilderde zuilen laat Julien haar acteurs veertien erotische gedichten voordragen, afgewisseld met gemiddelde scènes. Ilse Jobse beweegt met een jongeman zinnelijk loom rond een rode ballon. Soms knijpt Jobse speels in het ballontuutje. De voordrachten hebben niets weg van pantomime, maar eerder van literair theater. Van de gebaren is slechts een klein gedeelte uitbeeldend. De meeste zijn abstract en voor leken niet te begrijpen. Hoe het met de dictie of intonatie is gesteld, is dus moeilijk te beoordelen, maar het ziet er schitterend uit,

Ilse Jobse (l) en Mieke Julien van het doventheater, met het billengebaar. (Foto NRC Handelsblad, Leo van Velzen)

die fladderende armen door de ruimte.

Julien: „We hebben de tekst rechtstreeks uit het Portugees vertaald in NGT. Dat hebben we opgenomen op video's die de acteurs mee naar huis kregen, bij wijze van 'tekst'. Drummond gebruikt veel beeldende, samengestelde woorden, zoals 'billehoning, billekleur, billelelie, billelief'. Daarvoor hebben we samengestelde gebaren gemaakt. Van 'billeblauw' hebben we 'billegeel' gemaakt omdat de gebaren daarvoor beter allitereerden.”

Het Handtheater heeft ook een emanciperende functie. Doven streven naar officiële erkenning van de NGT, in status vergelijkbaar met het Fries. Om de spreiding en acceptatie van het NGT te bevorderen, zijn kunstuitingen in die taal wenselijk. Julien: „Er is geen Nederlandse traditie in gebarentoneel. Die moeten we zelf uitvinden. We proberen een eigen theatertaal te vinden, met vloeiende, grotere gebaren. Zoals sprekende acteurs leren om luid en duidelijk te spreken, zo proberen wij op fraaie, heldere wijze de ruimte te vullen. Maar hoe groot de geba-

ren ook zijn, je kunt ze niet kunstmatig versterken. Gebarentoneel moet je in een intieme zaal zien.”

Voelt u zich bij het regisseren ook beperkt door de gebarentaal?

„Oren kunnen veel meer verwerken dan ogen. Horenden kunnen meerdere acteurs tegelijk volgen, ook die ze niet zien. Voor gebarentaal moet je de vertellende acteur frontaal voor je zien, het liefst stilstaand. Daardoor dreigt het statisch te worden. Dat kunnen we wel op allerlei manieren omzeilen. We laten bijvoorbeeld een gedicht een paar keer terugkomen, zodat de betekenis na de eerste keer al duidelijk is. De spelers kunnen zich de tweede keer vrijer bewegen en bijvoorbeeld ook in koor gebaren.

Voor veel horenden is een poëzievoordracht lastig te volgen, door de ongewone woordkeus, zinsbouw, en de cryptische beelden. Is dat voor doven ook zo?

„Gebarentaal is in veel opzichten concreter. De regel 'Mijn lid zich te doen lengen' wordt bij ons gewoon het gebaar voor erectie (Julien steekt op kruishoogte een wijs-

vinger omhoog). De preciese betekenis hangt sterk af van de gezichtsuitdrukking. Je kunt 'erectie' met een verlekkerde kop gebaren, dan krijgt het een vulgaire betekenis, maar je kunt ook een verwonderd gezicht trekken. Dan krijgt het een poëtische betekenis.”

Drummond schrijft nogal plastisch over seks. Hoe voorkomt u dat de zaal bij dit 'vochtig ballet' verandert in een giechelende schoolklas?

„Het gaat niet over seks, maar over erotiek. Wat helpt is de aanwezigheid van oudere acteurs, die een geruststellende werking hebben op zowel het publiek als de jongere spelers. Als er alleen jongeren op het podium zouden staan, zou het sneller een platte lading krijgen. Ilse Jobse doet bijvoorbeeld een gelige danssolo, een soort peepshow, maar voor ze begint wordt haar jurk dichtgeritst door een van de ouderen. Daardoor voelt het alsof hij haar als een vaderfiguur bescherming en goedkeuring geeft.”

O Amor Natural, tournee t/m 2/6. Tel. (020) 689 56 57; teksttelefoon/fax: (020) 689 56 57; of www.handtheater.nl.

NRC zaterdag 13 januari

'O amor natural' in gebarentaal

Dat theater voor doven veel verder gaat dan een mime-voorstelling bewijst het Handtheater, een gezelschap van doven uit Amsterdam.

Zij trekken momenteel door het land met de dans- en poëzievoorstelling 'O amor natural: de liefde natuurlijk'. In dit stuk staan de erotische gedichten van de Braziliaan Carlos Drummond de Andrade (1902-1987) centraal. De zes acteurs drukken zich uit in de Nederlandse Gebarentaal.

Hiernaast worden ze ondersteund door de muziek van Alan Purves, waar ook op wordt gedanst, ondanks het feit dat ze de partituur niet kunnen horen.

Volgens Mieke Julien, regisseuse van het gezelschap, is dat ook niet nodig: "Ze dansen niet op de muziek. Omdat in de compositie van Purves meer ritmes tegelijk voorkomen, vallen de dansers altijd wel in een van die ritmes".

Voor horende bezoekers, zo'n 70 procent van het publiek, is het enige houvast een tekstboekje, waarin de gedichten staan opgeschreven.

Mieke Julien: "Hierdoor kunnen ze zich volledig concentreren op de beweging en de muziek".

Na de voorstelling zal de regisseuse een lezing geven over de Neder-

Erotische gedichten van de Braziliaan Carlos Drummond de Andrade staan centraal in 'O amor natural'.

foto Syll Schaap

landse gebarentaal. Zij zal hier ingaan op een aantal misverstanden over gebarentalen in het algemeen en de Nederlandse in het bijzonder.

THEATER BRANOU

Het Handtheater met 'O amor natural' in Den Haag. Op vrijdag 4 en zaterdag 5 mei.
Aanvang: 20.30 uur

ONS GENOEGEN

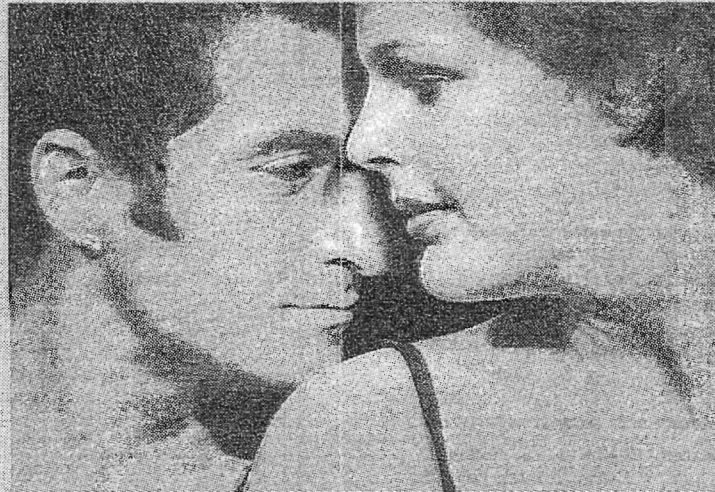
Erotische gedichten in gebarentaal

De foyer van het Prinsentheater in Groningen puilt uit van de bezoekers. Toch is het er opmerkelijk rustig. Slechts hier en daar klinken flarden van gesprekken. Wel wordt er veelvuldig gecommuniceerd. Niet met woorden weliswaar maar met gebaren. Het Handtheater uit Amsterdam geeft namelijk acte de présence. Theater door en voor doven. Dus is de voertaal van de avond De Nederlandse Gebarentaal (NGT). Een visuele taal met een eigen grammatica en lexicon, een taal die waarschijnlijk binnenkort erkend wordt door de Nederlandse regering.

Zo stil als het leek bij binnenkomst in het theater, zo rumoerig is het naar verhouding vlak voor aanvang van de

voorstelling in de zaal. Wordt het doorgaans in een theater muisstil als het licht uit gaat, hier klinkt nog volop geritsel en geschuifel. De zes spelers worden er niet door uit hun concentratie gehaald, ook zij horen niets. In de dans en poëzievoorstelling *O Amor Natural* declameren ze in gebarentaal erotische gedichten van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade. Ook voor horenden is de voorstelling toegankelijk. Er klinkt muziek (voornamelijk percussie) en de gedichten zijn na te lezen in een programma-boekje.

Wie een blik werpt op de gedichten kan een lichte schok van verbazing nauwelijks onderdrukken. "O, we krijgen vieze plaatjes te zien", roept

De acteurs van Het Handtheater gaan integer om met het pikante materiaal van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade.

© REYER BOXEM

een horende toeschouwer ontzet. Maar regisseur Mieke Julien schudt resoluut haar hoofd. "Nee, er is een verschil tussen seks en erotiek". De gedichten van Drummond de Andrade winden er evenwel geen doeljes om, bijzondere

standjes worden lyrisch beschreven: 'Likken zuigen en gezogen worden / in het zelfde spasme / alles is mond en mond en mond / negenenzestigvoudig tongenmond.' De Braziliaan beschrijft haast jubelend zinnen-

prikkelende herinneringen: 'Nooit had ik gedacht dat ik een god tussen mijn dijen had.' Het rijm gaat niet verloren, want dat bestaat ook in gebarentaal. "Woorden als boom, droom en sprookje worden uitgedrukt met dezelfde vorm van de hand", vertelt Julien.

Het Handtheater is integer omgesprongen met het pikante materiaal. Geen obscene show dus, een uitdagende blik en een wulps gebaar, daar houdt de verwijzing naar erotiek mee op. De acteurs leiden de gedichten steeds in met dans. Sensuele dansen, dat wel: de tango en moderne dans met veel lichamen contact. Sierlijk bewegen ze tussen zuilen waarop paradijselijke tafereelen zijn afgebeeld: cherubijntjes en naakte schonen tussen bloemen en fruit. Wonderlijk genoeg gebaren ze op het ritme van de muziek. Maar dat komt, zo licht Julien toe, omdat de muziek zo gemaakt is dat in

elke compositie meerdere ritmes zitten en de bewegingen van de spelers dus altijd in evenwicht van de ritmes vallen.

De acteurs maken van het geheel een aantrekkelijke visuele show hoewel de horenden in de zaal, die de gebarentaal niet beheersen, slechts enkele, universele tekens kunnen begrijpen. Het 'ronde' gebaar voor billen bijvoorbeeld kan niet missen, evenals dat voor slapen. Het zijn iconische gebaren die een relatie hebben met hetgeen ze uitbeelden. Maar verreweg de meeste gebaren in de taal zijn niet-beeldend. Hoe zou je het anders over abstract zaken kunnen hebben? De meeste toeschouwers zijn enthousiast over het Handtheater dat inmiddels tien jaar bestaat. Ondanks de waardering van de zaal, klinkt er na afloop slechts een mager applausje. De acteurs worden niet bedankt met klinkend geklap, wel met handen die geestdriftig in de lucht wapperen.

Handtheater brengt erotische gedichten in gebarentaal

Door Mariëtte Olsthoorn

De vloer is bed wanneer de liefde overmant./ Op hoogpolig tapijt of op het hardst parket,/ als liefde om naar bed te gaan niet wachten kan,/ vormen wij lijf aan lijf het vochtige ballet./ Om uit te rusten van het liefdesspel gaan we naar bed.

Hedy Honigman maakte al eerder een film gebaseerd op de erotische gedichten van Carlos Drummond de Andrade. In de documentaire confronteert zij ouderen in Brazilië met de openhartige teksten van de Braziliaanse dichter. Maar hoe zien de erotische gedichten eruit in gebarentaal? In de voorstelling *O Amor Natural* (De liefde natuurlijk) dragen zes dove acteurs van het Handtheater het werk van Carlos Drummond de Andrade voor in Nederlandse Gebarentaal. De voorstelling, waarin dertien gedichten worden afgewisseld met dans, is morgen in de Stadsgehoorzaal te zien.

„De Nederlandse gebarentaal (NGT) leent zich uitstekend voor de gedichten,” zegt Teja Vossen. Zij is producente van het Handtheater, dat tien jaar geleden is opgericht door dove acteurs. Het gezelschap bestaat uit een groep vaste spelers variërend in leeftijd van 23 tot 60 jaar, die theater brengt in de Nederlandse Gebarentaal en ook gesproken teksten vertaalt in de NGT. „De gedichten zijn prachtig, heel beeldend. Het Portugees is warm. De NGT heeft ook die klankkleur en het beeldende van de Portugese taal.”

Daarom is bij de vertaling naar de

gebarentaal ook naar het Portugees gekeken, zegt Vossen. Dan kon het net even iets mooier en visueler worden uitgebeeld. Poëzie in gebarentaal speelt onder andere met mimiek, bewegingen en de handvorm van een gebaar. „Zoals rijm wordt gebruikt in poëzie, gebruik je handvormen in gebarentaal.”

Voor de voorstelling *O Amor Natural* componeerde Alain Purves de muziek. Bij elke gedicht maakte hij een compositie. „Het publiek denkt vaak dat de acteurs de

muziek horen,” zegt Vossen. „Maar de composities hebben zoveel verschillende lagen, dat er altijd wel een beweging samenvalt met één van de ritmes.”

De voorstelling *O Amor Natural* wordt niet simultaan getolkt. „Het is een ander ritme,” legt de producente uit. „En dat is niet mooi.” Bezoekers krijgen voor de voorstelling een programmaboekje waarin de gedichten zijn opgenomen. Het publiek van het Handtheater bestaat doorgaans voor bijna driekwart uit horen-

den. „We vragen hen altijd van tevoren de gedichten te lezen. Het is niet de bedoeling dat zij angstvallig in hun stoel zitten en de voorstelling letterlijk willen volgen. Gewoon gaan zitten en alles over je heen laten komen,” is het advies van Vossen. „Mensen vinden het vaak prachtig. En als ze dan achteraf de gedichten nog eens lezen, herkennen ze weer delen uit de voorstelling, is de ervaring.”

O Amor Natural. Donderdag, 20 uur. Harmonie, Vlaardingen.

10 JAAR ONZE KRANT...

10

10 JAAR ROTTERDAMS DAGBLAD

Prijswinnaars Raamposteractie ter gelegenheid van 10 jaar Rotterdam Dagblad

De winnaars van de hoofdprijzen:

Alle prijzen hebben inmiddels een winnaar, en alle winnaars hebben bericht ontvangen.

Alle prijswinnaars Van Harte Gefeliciteerd!

De Fiat Punto is gewonnen door mevrouw Jagt uit Schiedam
De PC is gewonnen door mevrouw Peters uit Oud-Beijerland
De Breedbeeld TV is gewonnen door mevrouw Pawirodimedjo
De Stereo set is gewonnen door mevrouw Kraanen uit Rotterdam

Rotterdams Dagblad, 9 mei 2001

Dove acteurs lijken muziek te horen

“De voorstelling was heel mooi en emotioneel. Je moet veel lef hebben om deze erotische poëzie te verbeelden”, zegt de dove Tamara, zelf docent drama, na afloop van de voorstelling *O Amor Natural* door het Handtheater.

In een uitverkocht theater Felix Meritis in Amsterdam vond zaterdag de première plaats. Het Handtheater werd in 1990 opgericht door dove acteurs. *O Amor Natural* wordt aangekondigd als een voorstelling van erotische gedichten van de Braziliaanse dichter

Carlos Drummond de Andrade. De poëzie wordt gedeclameerd in de Nederlandse gebarentaal.

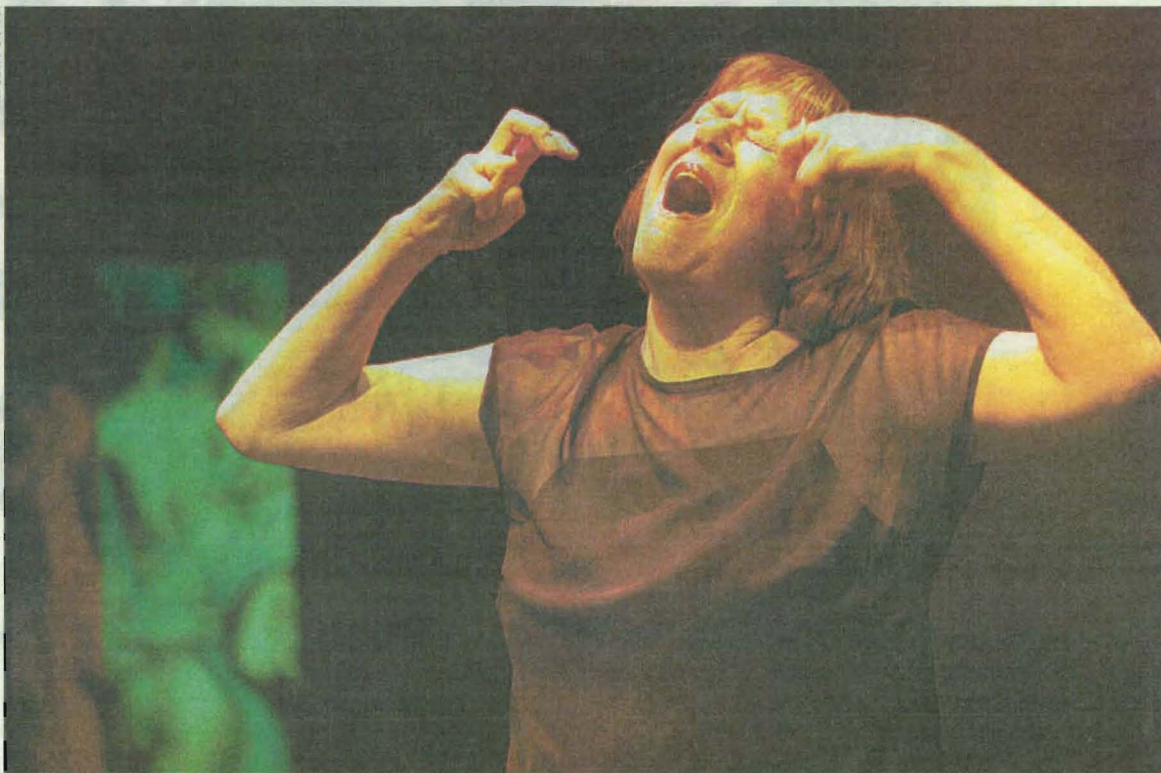
Zes acteurs, vier mannen en twee vrouwen, dansen een uur lang tussen ‘sensuele’ zuilen. De voorstelling wordt ondersteund door muziek van Alan Purves.

“Dat is een van de redenen dat we dit keer niet tolken”, vertelt regisseuse Mieke Julien, “want dan moet je door de muziek heen praten.” De ervaring heeft geleerd dat de voorstellingen van het Handtheater voor 70 procent door horenden worden bezocht.

Tijdens de voorstelling lijkt het alsof de spelers de tonen kunnen horen. “Omdat in de muziek van Purves meerdere ritmes tegelijk voorkomen, vallen de dansers altijd wel in een van die ritmes”, zegt Mieke Julien. Er wordt perfect synchroon gedanst, puur op gevoel. De jonge actrice Ilse Jobse toont zich een meesteres in de verleiding bij de gewaagde teksten van Drummond.

Na afloop van de voorstelling wordt met handen gewapperd en met voeten gestampt. Een enkeling applaudisseert. **BERT KAAG**

VINCENT BOON

Een dove actrice van het Handtheater tijdens de voorstelling van erotische gedichten '*O Amor Natural*'.

Dansen

Ontmoeting

Afstand

Zoenen

Duiken

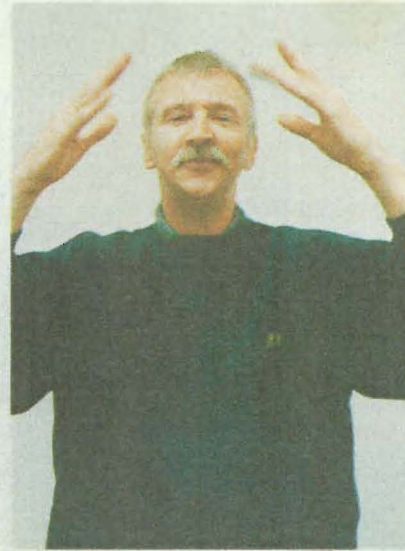
Verleiden

Liefde

Vrijen

Regen

Douche

GEBARENTAAL VAN JEAN COUPRIE UIT 'O AMOR NATURAL'. FOTO'S GIJUS DUBBELMAN -- DE VOLKSKRANT

Erotiek is een
rondje op je hart

Decennialang is het gebruik van gebarentaal door doven ontmoedigd. Vandaag pleiten dovenorganisaties op het Binnenhof voor erkenning van de Nederlandse Gebarentaal NGT. 'Het gaat om de status van de dove burger.'

door Erik van den Berg

'Dames en heren, attentie! Wil de eigenaar van de grijze Suzuki zich bij de receptie melden?' Een zee van onbewogen gezichten kijkt naar de man op het podium, die geroutineerd de microfoon hantereert. Haastig komt een vrouw naast hem staan. Ze keert haar gezicht naar het publiek en begint te gesticuleren: een reeks vloeiende handbewegingen, ondersteund door een even vloeiende mimiek. Nu komt er wél reactie. Een zaal vol doven kun je tenslotte maar beter aanspreken in gebarentaal.

Dat zoiets wordt vergeten, nota bene op een congres met doven en slechthorenden, vindt Marjan Stuifzand ergerlijk, maar ook typerend: 'Gebarentaal is nog lang geen vanzelfsprekendheid. Je moet er voortdurend aandacht voor vragen. Anders wordt het vergeten.'

Als voorzitter van Dovenschap, een overkoepelende belangenorganisatie, is Stuifzand een van de sprekers op het congres in Alphen aan den Rijn. 'Samenwerking en vernieuwing in psychische hulpverlening aan doven en slechthorenden' staat er op de agenda. In de wandelgangen gonst ook een heel ander thema: je voelt er de opwinding over de aangekondigde actiedag van doven op het Binnenhof. Vandaag komen daar doven van alle gezindten bijeen om met acties en petitieën aan te dringen op officiële erkenning van de Nederlandse Gebarentaal (NGT).

Al in 1995 pleitte de Tweede Kamer voor een snelle erkenning van NGT, een taal met een complexe grammatica, een scala aan uitdrukkingmogelijkheden en een geschiedenis die even ver teruggaat als die van het gesproken Nederlands. Tot ergernis van Dovenschap hebben de opeenvolgende bewindslieden geen enkele vooruitgang geboekt, ondanks de stroom nota's en rapporten met voortvarende titels als *Handen en voeten aan gebarentaal*. De hoop is nu gevestigd op staatssecretaris Vliegthart, die – naar Stuifzand hoopt – vandaag de petitieën in ontvangst zal nemen. In november antwoordde de bewindsvrouw op Kamervragen dat mogelijk vóór 2002 duidelijk wordt hoe de 'juridische verankering' van NGT haar beslag moet krijgen.

'Onbegrijpelijk en wreed', noemt een van de sprekers in Alphen het Haagse gedraai. De voorzitter van Dovenschap vindt die uitspraak niet overdreven: 'Het komt neer op geestelijke mishandeling, dat meen ik echt.' Stuifzand is doof geboren. Via een tolk gebarentaal legt zij uit waarom doven erkenning van hun taal zo belangrijk vinden: 'Het gaat om de status van de dove burger. Die bestaat eigenlijk niet in onze samenleving. Er zijn nauwelijks voorzieningen, de toegankelijk-

heid van diensten en instellingen is heel slecht, we moeten het doen met een handjevol tolken. Als NGT wordt erkend, betekent het dat wij als minderheidsgroep worden erkend. Dan hoeven we ons niet meer zo klein te voelen.'

De gevoelens van frustratie zijn begrijpelijk, als je de geschiedenis van NGT in ogenschouw neemt. Lange tijd werd gebarentaal als een inferieure manier van uitdrukken gezien. Die zienswijze gaat terug naar een internationaal dovencongres in Milaan, eind negentiende eeuw, waar deskundigen oordeelden dat gebarentaal in het dovenonderwijs ongewenst was. De dove diende 'oraal' te worden onderricht. Liplezen (tegenwoordig *spraakafzien* genoemd) en leren spreken – ook als de dove zijn eigen stem niet hoort – werd decennialang de beste methode geacht om de dove in de horende wereld te betrekken.

Stuifzand maakte er de gevolgen van mee. 'Gebarentaal heb ik informeel geleerd, via vriendjes en ouderen. Op de dovenschool kreeg ik oraal les. Toen ik verder ging studeren in het reguliere onderwijs, kon ik mijn handen niet meer gebruiken. Dat is een heel zware periode voor mij geweest.'

Loes van Dam, maatschappelijk werkster van de Robert-Fleury Stichting, een psychiatrisch ziekenhuis met een afdeling voor auditief gehandicapten, kent de verhalen uit de eerste hand. 'Gebarentaal is jarenlang gezien als iets voor achterblijvertjes. De gedachte was dat doven zich in gebarentaal niet goed leren uitdrukken. Maar je ziet dat kinderen zich van nature evenveel in gebaren als in woorden uiten. Het hoort bij de menselijke expressie. Als je iemand verbiedt die mogelijkheid te gebruiken, dan is dat wreed.'

Van Dams jongere broer is doof. 'Hij is opgegroeid met een verbod

om gebarentaal te gebruiken. Tegenwoordig doet hij het wel, maar bij voorkeur als hij onder vrienden is.' Vooral ouderen schromen volgens Van Dam om NGT in het openbaar te gebruiken: 'Ze generen zich als ze het doen. Het is te lang geassocieerd met achterlijkheid.'

'Sommigen hebben dankzij eindeloze logopedie heel goed leren spreken en beschikken over een fantastische woordenschat. Maar het heeft vaak iets kunstmatigs. Ze missen informatie die horenden tussendoor opdoen, op straat, onder elkaar. Op latere leeftijd kunnen daardoor grote emotionele problemen ontstaan.'

Het christelijke doveninstituut Effatha heeft vorig jaar zijn excuses aangeboden aan ex-leerlingen. Met het symbolisch vergrendelen van de hoofddeur van het oude Effatha-gebouw in Voorburg is volgens woordvoerder Minnekus de Groot afscheid genomen van 'de jaren van het oralisme'. Vervolgens werd met de onthulling van een Bevrijdend Gebaar in steen het eerherstel van de gebarentaal gevierd. 'Voor heel veel oudere doven was dat een emotioneel moment.' De Groot: 'Er is een beweging op gang gekomen. Er is commotie en dat is alleen maar goed.'

O zit dat zo!

De langverbeide erkenning van NGT zal ook ingrijpende praktische consequenties hebben. Zo zullen doven het recht krijgen op bijstand van een tolk bij openbare instellingen en in het onderwijs. Dat een en ander niet kan worden gerealiseerd zonder een schaalvergroting van de hbo-opleiding tolk gebarentaal, staat vast.

Nederland kent circa 20 duizend doven, een verzamelwoord voor zwaar slechthorenden, doofblinden en zogeheten plots-, laten prelinguaal doven (de vroeger gebruikte term *doofstom* is om zijn denigrerende bijklank naar de zwarte lijst verbannen). Ruim honderdduizend doven en horenden maken gebruik van NGT, een groep die volgens Stuifzand gestaag groeit, en niet alleen doordat het aantal mensen met een gehoorbeschadiging toeneemt. 'Kijk maar naar de doventolk bij het *Journal* of naar Teleac dat dit jaar met een cursus gebarentaal komt. NGT wordt gelukkig steeds zichtbaarder.'

Voor een buitenstaander oogt NGT als een ondoorgroendelijk spel van lichaamstaal en visuele codes. Met plezier demonstreert Stuifzand hoe doven NGT letterlijk naar hun hand zetten. Hoe zeg je 'Parijs' in NGT? Twee gevouwen handen, vingertoppen tegen elkaar: de Eiffeltoren. Amsterdam is drie snelle kruisjes onder elkaar (uit het stadswapen). Rotterdam: een liggende V als scheepsboeg. En waar de reis heengaat als je een gloeilamp indraait, is duidelijk: de lichtstad Eindhoven.

NGT-tolken verlenen de redevoeringen in de congreszaal een intrigerend extra. Prozaïsche zinnen over 'inclusief beleid' en 'categoraal beleid' veranderen voor je ogen in een luchtig ballet van handen en dansende wenkbrauwen. Het verschil tussen wat je hoort en wat je ziet prikkelt de zintuigen,

een effect dat wordt versterkt door de stille bijdrage van een derde figuur, rechts op het podium.

In razende vaart tikt deze sneltypist mee met de toespraak – steeds een fractie achter de woorden aan, en soms door een misverstaan woord een onbedoelde fantasiezin producerend. De getypte tekst verschijnt op een groot projectiescherm achter hem. Ook doven die geen NGT beheersen, kunnen op die manier volgen wat er wordt gezegd. Tezamen met de gesproken en de visueel verbeelde tekst levert het een intrigerende driehoek op van overlappende en net niet synchrone informatie.

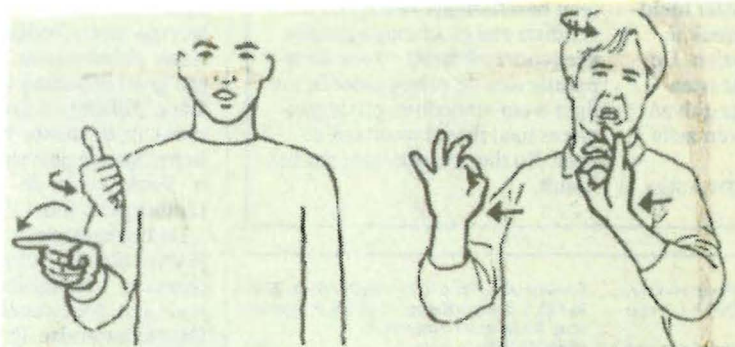
De fascinatie wordt nog sterker als na de pauze de leden van het Handtheater aantreden. Het Handtheater is een Amsterdams gezelschap van dove acteurs. In de voorstelling *O Amor Natural* laten zij zien hoe gebarentaal zich in de subtielste betekenissen laat plooiën. Erotische gedichten uit de gelijknamige bundel van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade, in Nederland bekend dankzij vertaler August Willemsen en de bekroonde film van Heddy Honigmann, brengen zij zwiingend tot leven.

Dat gebeurt niet alleen in NGT, maar ook in een choreografie van steelse blikken en suggestieve schijnbewegingen. De zaal grinnikt zachtjes als Dick Kerkhoven met één hand een cirkel tekent rond zijn kruin, en een gestrekte vinger voor zijn kruis houdt. Terugvertaald naar Andrade: 'Nooit had ik gedacht dat ik een god tussen mijn dijen had.'

Teja Vossen, projectleidster van het Handtheater, heeft ervaren dat poëzie in NGT heel goed mogelijk is. 'Het is zo'n rijke taal. Een vertaalgroep heeft de gedichten in NGT omgezet en soms nieuwe woorden bedacht of aangepast. Van *billeblauw* is bijvoorbeeld *billegeel* gemaakt, omdat het beter in de handvorm paste. En we ontdekten dat het woord *erotiek* niet in NGT bestaat. Wel *geilheid*: een rondje op je hand. Erotiek werd bij ons een rondje op je hart. En het mooie is: we zien dat anderen het overnemen.'

Het publiek beloont de voorstelling met het equivalent van een ovationeel applaus: een geruisloos deinende zee van opgestoken handen. Het onritmische geklap van de horenden klinkt plotseling weinig elegant. Vossen: 'De acteurs hebben liever dat niet-doven gewoon applaudiseren. Anders denken ze: hé, alleen doven in de zaal.'

O Amor Natural door het Handtheater is 19 januari te zien in het Bibliotheektheater, Rotterdam; 21 januari in de Openbare Bibliotheek, Amsterdam. www.handtheater.nl

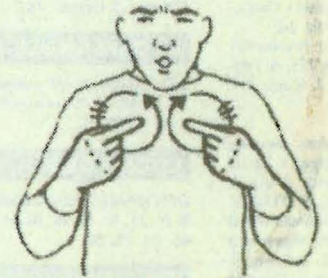

Nieujaarsdag

Onbeleefd

Stille zaterdag

Oorlog

DONDERDAG 18 JANUARI 2001

Varken

Tolk

10 voor f 5,-

Ruud Gullit

ILLUSTRATIES UIT 'GEBARENBOEK' VAN EFFATHA

Colofon

Tekst	Mieke Julien
Grafische vormgeving	Hilde Salverda
Fotografie	Syll Schaap
Fotografie omslag	Hilde Salverda
Beeldend werk	Alexandra Timmer

O Amor Natural 1 is mogelijk gemaakt door het Pauwhof Fonds, ressorterend onder het Prins Bernhard Cultuur Fonds, en het Fonds voor de Letteren.

O Amor Natural 2 is financieel mogelijk gemaakt dankzij de bijdragen van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en het Ministerie van OC&W, afdeling Media, Letteren en Bibliotheken.

Dit verslag, de videoregistratie (op VHS) en de muziek-cd van Alan Purves zijn te bestellen bij Handtheater.

Handtheater
P/a Theater 't OOG
Bilderdijkkade 60
1053 VN Amsterdam
Telefoon 020 4123 821
teksttelefoon 020 689 56 57
fax 020 689 56 57
e-mail info@handtheater.nl
Website www.handtheater.nl

© Handtheater, Amsterdam augustus 2001

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.